

Oda Stemsrud

”Så jeg skrev og håpet på å bli lykkelig”

**Om identitetsframskriving
i Maria Amelies *Ulovlig norsk*.**

Mastergradsavhandling i nordisk litteratur
Institutt for språk og litteratur
Det humanistiske fakultet
NTNU
Våren 2014

FORORD

Denne oppgaven er en avsluttende masteroppgave ved lektorutdanningen i nordisk ved NTNU, med tema identitetsframskriving i Maria Amelies *Ulovlig norsk* (2010). Jeg har lagt mye arbeid ned i oppgaven, og det har vært en lærerik og spennende prosess. På mange måter markerer oppgaven slutten av min studenttilværelse, og det er med glede (og litt vemod) jeg ser tilbake på fine år i Trondheim. I den anledning er det flere jeg ønsker å takke.

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Sissel Furuseth, for mange gode og konstruktive tilbakemeldinger – både over e-post og gjennom gode samtaler. En takk rettes også til Maria Amelie, som underveis har vært tilgjengelig for mine spørsmål.

Takk til mine medstudenter, og særlig takk til nordisk-jentene for gode diskusjoner både om litteratur og livet generelt. En stor takk rettes til hver og en av jentene i *Åtte flotte*, som på mange måter har formet min studietilværelse. Takk for alle lunsjer, middager, kollokvier, diskusjoner, reiser og festligheter – Trondheim hadde ikke vært det samme uten dere.

Jeg vil takke min fine familie som utfordrer meg, diskuterer med meg og har forventninger til meg. Takk til pappa som alltid har gode ideer og innspill for oppgaveløsning, selv innenfor litteraturvitenskap, og takk til mamma som har korrekturlest mine oppgaver gjennom alle år.

Takk til Nicolai for oppmuntrende ord, gode innspill og flere runder med korrekturlesning. Takk for at du er den du er, og for at du heier på meg – uansett.

En siste takk rettes til mormor og mamma, for alle turene til biblioteket i Brumunddal og alle kveldene med høytlesning på sengekanten. Takk for å ha gitt meg interesse for og glede av litteratur.

Oslo, april 2014

Oda Stemsrud

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	7
1.1 Resymé.....	8
1.2 Disposisjon og metoderefleksjon	9
2.0 Sjangerblandingen i <i>Ulovlig norsk</i>	11
2.1 Resepsjonsutvalg.....	13
3.0 Selvbiografi: "en uren genre"	17
3.1 Amelies identitets- og opplysningsprosjekt	19
3.1.1 Et retorisk perspektiv.....	20
3.1.2 Å konstruere en leser.....	21
3.1.3 Sjangerblandingen og språket i <i>Ulovlig norsk</i>	23
3.1.4 Amelies sterke appell: tekstens patos	25
3.1.5 Familiens troverdighet; deres etos	28
3.2 Tekstens situasjonskontekst.....	29
4.0 Identiteten: "Maria Amelie"	31
4.1 Identitetsprosjektet; "å skrive sitt liv"	33
4.2 En konstruktivistisk identitetsforståelse.....	34
4.3 En ny, norsk identitet	35
4.4 Identitetsforming gjennom narrativer	37
4.5 En faktisk identitetskonstruksjon, og en underliggende argumentasjon?.....	40
5.0 Avsluttende ord og oppsummering	43
5.1 Amelies framskrivning av en norsk identitet	44
Litteraturliste	47
Sammendrag	49

1.0 Innledning

Høsten 2010 skrev Maria Amelie, en ung og ukjent kvinne i midten av tjuetårene, seg inn i den selvbiografiske tradisjonen. I en tid hvor det å skrive om seg selv er blitt en litterær norm, og behovet for selvframstilling står like sterkt hos tenåringsjenter som hos politiske ringrever, klarte Amelie med sin historie å sende en sjokkbølge gjennom Norge. I boken *Ulovlig norsk* (2010) forteller hun åpent om hvordan hun i løpet av en tiårsperiode har oppholdt seg ulovlig i Norge som papirløs asylsøker. Boken ble banebrytende i den forstand at hun gjennom dystre skildringer av livet som asylsøker, ga omverdenen et innblikk i en ukjent tilværelse. Ved å fortelle sin historie, åpnet Amelie en dør inn til et taust felleskap; mennesker som bor illegalt i Norge.

Amelie forteller en unik historie om et aktuelt samfunnsproblem, som på mange måter kan opplyse og berike lesere av boken. Samtidig er det en fortelling om Maria Amelie selv. Avslutningsvis skriver hun følgende:

For å kjenne lykken måtte jeg finnes. Måtte jeg være til. Måtte jeg eksistere. For å se hendene mine, måtte jeg ha hender. For å se følelsene, måtte jeg ha følelser, for at følelsene skulle finnes, måtte jeg føle, og for å føle måtte jeg være, eksistere, finnes. Så jeg skrev og håpet på å bli lykkelig (2010:214).

Ved siden av å fortelle en aktuell historie som angår mange, skriver Amelie for vise at hun finnes, at hun *er*. Formelt sett kan ikke Amelie sies å finnes, da hun er papirløs. Det blir derfor viktig for henne å gjennom boken kunne definere og vise til en norsk identitet, som et slags bevis på hvem hun er og at hun finnes. Identitetskonstruksjon og selvbiografisk litteratur er knyttet nært sammen, da man gjennom subjektiv selvframstilling viser til og former sin identitet. Man ønsker å vise hvem man er, og ved å se tilbake i tid og belyse utvalgte episoder og hendelser kan man vise hvordan livet har formet en til det mennesket man er i dag. Amelie antyder i *Ulovlig norsk* en sammenheng mellom eksistens, skrift og lykke, og det er i tråd med disse tankene at jeg har valgt å la min masteroppgave ta utgangspunkt i problemformuleringen:

På hvilke måter er Maria Amelies selvbiografiske prosjekt en framskriving av en norsk identitet?

For å besvare dette spørsmålet, vil det være aktuelt å drøfte bokens sjangeraspekt og søke å se sammenhenger mellom sjanger og framskriving av identitet. For bedre å forstå Amelies tekst og intensjon, vil jeg analysere utvalgte retoriske grep som finnes i teksten og vurdere på hvilke måter disse kan påvirke leseren av *Ulovlig norsk*. Jeg vil komme tilbake til metoderefleksjon og oppgavedisposisjon i kapittel 1.3.

1.1 Resymé

Boken *Ulovlig norsk* baserer seg på Maria Amelies egne erfaringer og opplevelser hentet fra hennes liv som papirløs asylsøker i Norge. Handlingsforløpet spenner seg over åtte år, fra Amelie som 16-åring ankommer Norge med sine foreldre, til hun har levert en masteroppgave i studier av kunnskap, teknologi og samfunn ved NTNU og bosatt seg i Oslo. I løpet av disse årene lever hun et bemerkelsesverdig liv; hun fullfører videregående skole, og ved tilfeldigheter blir hun tatt opp som student ved NTNU. Hun aktiviserer seg gjennom frivillig arbeid og livnærer seg gjennom svart arbeid. Gjennom disse årene integreres hun så godt i det norske samfunnet at hun velger å kalle seg norsk, selv om hun med avslaget på asylsøknaden formelt sett er uønsket i landet. Uten norsk personnummer og norske identifikasjonspapirer, fratas hun generelle norske rettigheter og tilværelsen er full av utfordringer. Hun belyser særlig problematikken knyttet til å leve et liv på lånt tid, uten studiemuligheter, jobbmuligheter eller tilgang til generell helsetjeneste. Hun og foreldrene er avhengige av at menneskene de møter og betror seg til ønsker å hjelpe dem.

Gjennom boken kommer det fram at Amelie, etter å ha levert masteroppgaven sin, innser at hun som papirløs verken har jobbmuligheter eller andre generelle rettigheter i Norge. Hun har ingen muligheter til å realisere sine drømmer og ambisjoner for framtiden, og å gå tilbake til jobben som vaskehjelp, hvor inntekten var svart, er ikke et valg. Hun vil ikke lenger leve et liv bygd på løgn og hemmeligholdelse, og for henne blir løsningen å stå frem og fortelle omverdenen om hvem hun er, og hvem hun har vært. Dette gjør hun ved å skrive en bok basert på opplevelser hentet fra et liv som ulovlig norsk, et liv som papirløs asylsøker i Norge. Resultatet ble selvbiografisk sakprosa, og Amelie velger å fortelle sin historie ved å dele boken inn i tre deler som faller inn under sjangrene dagboknotater, memoarer og essay. De ulike tekstkomponentene gir Amelie muligheten til både å fortelle og senere reflektere over det hun har fortalt, og tidvis glir sjangrene over i hverandre: Mens dagboknotatene hennes

bærer preg av et essayistisk tilsnitt og av å være bearbeidet, tenderer de essayistiske refleksjonene tidvis mot å bli mer personlig enn det som normalt preger essayformen. Dette kommer til uttrykk i et intenst og personlig språk, med mye bruk av metaforer og patos.

1.2 Disposisjon og metoderefleksjon

I prosessen med å finne frem til et svar på problemformuleringen i denne oppgaven, vil jeg måtte vurdere på hvilke måter *Ulovlig norsk* presenterer en framskriving av en norsk identitet. Jeg søker å se sammenheng mellom sjanger og identitetsframskriving og vil av den grunn kombinere litteraturvitenskapelig sjangerteori med samfunnsvitenskapelig teori om identitetsdannelse. Når det gjelder resepsjonen av *Ulovlig norsk*, vil en slik teorisammensetning være unik, da det ikke finnes tidligere litteraturvitenskapelige oppgaver om boken.¹ I det følgende vil jeg redegjøre for valg av teori og disposisjon.

Jeg vil begynne denne oppgaven med å gå nærmere inn på bokens utforming og redegjøre for hvordan Amelie disponerer sitt stoff. En kort analyse av sjangerkomponentene i *Ulovlig norsk* vil gi meg større kunnskap om de ulike sjangerrammene som finnes i boken, samt hvordan Amelie opererer innenfor dem. Dette vil være relevant i min videre analyse av boken, da jeg ønsker å se sjanger i sammenheng med identitetsframskriving. Samtidig vil en kort gjennomgang av bokens resepsjon danne et bilde av andres tekstfortolkninger og kunne fungere som et supplement til min analyse av boken.

Videre vil jeg i kapittel 3 drøfte teori om selvbiografisk litteratur, for å slik kunne forankre mine funn i teori. Her vil studier av Steinar Gimnes, Philippe Lejeune og Paul de Man være aktuelle, og jeg ønsker blant annet å påpeke hvordan *Ulovlig norsk* er et eksempel på den selvbiografiske litteraturens tendens til å blande ulike diskurser innad, da det stilles få formelle krav til selvbiografisk diskurs. Selv om selvbiografisk litteratur inngår en sakprosa-kontrakt, er ikke teksten nødvendigvis empirisk korrekt, da det som fortelles er en del av en subjektiv selvframstilling. I den sammenheng er Lejeunes teori om den selvbiografiske pakten aktuell. Pakten, eller kontrakten, er vesentlig i arbeidet med selvbiografisk litteratur,

¹ Jeg har etter samtale med Maria Amelie og nettbaserte søk kun funnet fram til to masteravhandlinger vedrørende Amelie: Tvette, S. (2011). *The Case of Maria Amelie: Post-Political Biopolitic, Geopolitical Imaginations and the Norwegian Asylum System* (Masteravhandling, University College London). London: University College; Gogstad, H. (2013). *Tv-nyhetene: et talerør for: - En komparativ undersøkelse av NRK og TV 2-nyhetenes dekning av Maria Amelie-saken* (Masteravhandling, Universitetet i Oslo). Oslo: Universitetet i Oslo.

da den, slik de Man påpeker, oppretter en form for lesefigur; vi leser tekstene på en spesiell måte basert på en sannhetskontrakt mellom leser og forfatter. Med utgangspunkt i resepsjonen av *Ulovlig norsk* og hva den sier om Amelies evne til å påvirke sine lesere, vil jeg videre i kapittel 3 analysere utvalgte retoriske grep i *Ulovlig norsk*, samt funksjonen disse kan sies å ha. Slik vil jeg bedre kunne forstå intensjonen bak Amelies selvbiografiske bok og hva hennes tekst gjør med leserne. I den sammenheng vil jeg støtte meg til teori av Steinar Gimnes og Ottar Grepstad, og jeg vil komme inn på grep som leserkonstruksjon, sjangersammensetning, etos og patos, før jeg avrunder med å drøfte tekstens situasjonskontekst.

For å kunne komme fram til et svar på min problemformulering, vil jeg endelig drøfte identitetsaspektet som finnes i boken, og i hvilken grad sjangervalg er en del av Amelies identitetsframskrivning. Vi kan tydelig lese at Amelie går gjennom en identitetsutvikling i sitt selvbiografiske prosjekt, og for å finne fram til hvordan hun gjennom boken skriver fram en norsk identitet, vil jeg ta i bruk identitetsteori hentet fra samfunnsvitenskapen.

Samfunnsvitenskapelig identitetsteori vil gi meg et større analytisk repertoar, og det er særlig teorier av sosialantropologer som Marianne Gullestad, Stuart Hall og Thomas Hylland Eriksen som vil gjøre seg gjeldende. De taler alle for en konstruktivistisk identitetsforståelse, hvor mennesket anses for å skape sin identitet ut fra kontrasterende opplevelser og erfaringer i møtet med andre individer. Identitet er slik sett ikke noe en "har" en gang for alle, men snarere noe som diskuteres og forhandles frem i møtet med andre. Denne form for identitetsforståelse er aktuell i arbeidet med *Ulovlig norsk*, da jeg mener at Amelies identitet formes og "blir til" i løpet av en prosess. Også sosialteoretikeren Margaret R. Somers argumenterer for et konstruktivistisk syn på identitet, da hun hevder at identitet skapes gjennom narrativer. Det er særlig i sammenheng med Somers' teori om narrativer, at det vil være aktuelt å søke å se sammenheng mellom sjanger og identitet, da Amelie gjennom ulike sjangre viser til de små fortellingene som former henne som et individ. Med utgangspunkt i denne teorien vil jeg analysere de delene av *Ulovlig norsk* som jeg mener åpner for fortolkning av identitetsaspektet.

2.0 Sjangerblandingen i *Ulovlig norsk*

I en selvbiografi fortelles det om et allerede levd liv, noe som innebærer en radikal utvelgelsesprosess av stoff som vil være relevant for prosjektet (Lothe, Refsum og Solberg, 2007:205). En tendens innenfor selvbiografisk litteratur er at slik litteratur skrives av personer som har levd et langt liv og som sitter på mange livserfaringer, og Amelie var bare 25 år gammel da *Ulovlig norsk* ble utgitt. Hennes alder anses for å være ung hva gjelder slike livsløpsberetninger, og man kan derfor spørre seg om hvor radikal utvelgelsesprosessen i hennes selvbiografiske prosjekt har vært. Innledningsvis i boken skriver Amelie at ”[d]et var her, i dagbøkene og etter hvert i bloggen og alle de små notatene mine, at jeg fant mine egne ord, de jeg ønsket å stå for” (2010:8). Vi kan ut fra dette lese at en form for utvelgelse har forekommet. I Amelies selvbiografiske prosjekt bygges handlingen på dagboknotater, bloggnotater og erindringer som strekker seg fra tidsrommet 2002 til 2010, og det fokuseres på hendelser som kan knyttes til bokens overnevnte tematikk: Å leve et ulovlig liv som papirløs asylsøker i Norge. Dette livet er et liv som Amelie ønsker forandring fra; det er for henne et allerede levd liv. Slik klarer altså Amelie, på tross av sin unge alder, å skrive selvbiografisk litteratur om et allerede levd liv. Som nevnt innledningsvis, kan man finne tre ulike sjangertendenser i *Ulovlig norsk*: dagboken, memoarene og essay. I de etterfølgende avsnittene vil jeg gå nærmere inn på disse, deres kjennetegn og hvordan Amelie operer innenfor de ulike sjangerrammene.

Amelie begynte tidlig å skrive dagbok, og den første delen av boken baserer seg på en bearbeidelse av disse dagboknotatene. Den omhandler Amelies første år i Norge som asylsøker og skildrer hovedsakelig følelsen av å få asylsøknaden avslått, og vonde og umulige valg som må tas som følge av dette. Selv om det ”umulige livet” og bitterheten mot Utlendingsdirektoratet står i hovedfokus, tematiseres også det typiske tenåringslivet med alt det innebærer av vennskap, forelskelse og skolehverdag. Ottar Grepstad påpeker i ”Sakprosaens linjer” hvordan dagboken som regel er en tekst uten annen mottaker enn forfatteren selv (1998:652). Forfatterens nærhet til stoffet er derfor vesentlig, og som sjanger har dagboken blitt tillagt en betydelig dokumentarverdi (Lothe et al., 2007:32). I Amelies tilfelle fremstår dagboknotatene hennes som svært personlige, da språket hun fører kjennetegnes av et muntlig språk og følelsesutbrudd. Likevel kan de dagboknotatene leserne blir presenterte for i boken, fremstå som redigerte i den forstand at de er tatt ut av en

opprinnelig sammenheng og muligens satt sammen igjen på nytt, for å belyse bokens tematikk. Det er dessuten nærliggende å tro at hennes første dagboknotater var skrevet på et annet språk enn norsk, og at det ved oversetting har forekommet en form for redigering. At det er en eldre og mer moden Amelie som har valgt ut de ulike dagboknotatene, er også viktig å påpeke, da hun har et mer nyansert syn på de ulike hendelsene. Dagboken er altså bearbeidet, noe som preger utbroderingen av den; i tillegg til å være følelsesladet, fremstår dagbokens tekster til tider som essayistiske, da Amelie reflekterer mye over sin tilværelse. Dette er ulike element som igjen kan påvirke bokens dokumentarverdi, og som må ses i sammenheng med selvbiografiens sannhetskontrakt.

I bokens andre del ser Amelie tilbake på livet som student i Trondheim og at hun mot alle odds klarer å ta en mastergrad ved NTNU som papirløs asylsøker. Denne delen innledes med en setning som forteller at en ny epoke begynte i hennes liv: ”Jeg skrev ikke lenger dagbok hver dag” (2010:135). Sjangerskiftet fremstår derfor tydelig; Amelie viker bort fra dagboksjangeren, og bokens andre del har memoarlitteraturens form. Mens dagboken er et fortløpende samtidokument, er memoarer ”tilbakeskodande rekonstruksjonar i ettertid [...] Forfattere fortel kva han har vore vitne til eller vore med på som aktør” (Grepstad, 1998:652-653). Grepstad understreker dessuten hvordan man i memoarer har lov til å skille mellom det private og det offentlige: ”Dei offentlege gjerningane blir viktige, dei private tankane haldne skjult” (1998:653). I memoarer er man mer opptatt av å skildre personer og hendelser enn egne tanker. Dette kjennetegner den andre delen i *Ulovlig norsk*, hvor Amelie hovedsakelig skildrer menneskene hun møter i Trondheim og hendelser som tar plass i hennes studiehverdag. Vi får likevel korte innblikk i tanker Amelie gjør seg, da hendelses- og personschildringene preges av hennes opplevelse og tolkning av dem. Hennes opplevelser i Trondheim fremstår hovedsakelig som positive, og hun gleder seg mye over å starte et eget liv som student. Likevel danner hennes usikre tilværelse som papirløs asylsøker et mørkt bakteppe, og hun reflekterer mye over hvordan små og uskyldige hendelser i hennes tilfelle kan få store konsekvenser.

”Jeg tenkte så mye på at jeg var norsk, at jeg helt glemte den andre problemstillingen, nemlig at jeg ikke fantes” (2010:191). Slik innleder Amelie tredje og siste del av boken. Den består av hennes essayistiske refleksjoner og tilbakeblikk på det å leve som ung papirløs i Norge, samt begrunnelsen for hvorfor hun følte hun måtte skrive boken og problematikken den kan føre med seg. Hun nøster opp tråder og nyanserer sine tidligere refleksjoner, og fremstår i

denne delen som mer moden enn hun gjør i sine dagboknotater. Innenfor litteraturvitenskapen skiller man mellom to typer essay: det informale essayet i Michel de Montaignes *Essais* (1580) og det formale essayet i Francis Bacons *Essays* (1597). Mens det informale essayet bærer et didaktisk og belærende preg, er det formale essayet mer subjektivt og mindre opptatt av å formidle et budskap (Lothe et al. 2007:68). Som vi ser i *Ulovlig norsk*, hender det at de to tradisjonene griper over i hverandre, og vi kan finne elementer fra begge tradisjoner: Gjennom å bruke seg selv og sitt liv som utgangspunkt, ønsker Amelie å både opplyse oss om og engasjere oss i en sak. Også i denne delen av boken får man en følelse av å ta del i Amelies innerste tanker, da hennes essayistiske refleksjoner tidvis kan fremstå som mer personlig enn det som vanligvis preger essayformen. Dette må ses i sammenheng med selvbiografien som bokens hovedsjanger, hvor tematikken spinner rundt en personlig beretning om et levd liv.

2.1 Resepsjonsutvalg

Da Pax Forlag ga ut boken i oktober 2010, ble den møtt med stor entusiasme blant publikum, fordi Amelie med sin unike historie belyser en tidligere ukjent tematikk. Samtidig viser en kort gjennomgang av bokens resepsjon at det er punkter hvor man ikke enes om bokens litterære kvaliteter, og at det særlig er bokens språk og dens evne til overbevisning og påvirkning som opptar kritikerne. I det følgende vil jeg presentere et utvalg anmeldelser som representerer et delt syn på Amelies overbevisnings- og påvirkningskraft, noe som vil være relevant i min videre analyse av boken.

Anmeldelsen ”Sterk appell” i Klassekampen, er skrevet av Silje Bekeng (09.10.10). Den fremstår hovedsakelig som positiv, og anmelder lar seg både imponere og fascinere. Som tittelen tilsier, påpeker Bekeng det sterke og følelsesmessige aspektet ved boken. Hun hevder at *Ulovlig norsk* er ”en øyeåpner” for alle som er så heldige å slippe å måtte flykte fra hjemlandet sitt, og at boken fungerer som en appell ved å være en bok som griper og som gir ”et sjelden innblikk i en tilværelse som deles av et taust fellesskap” (2010). Ved å skildre en hverdag fjern fra vår egen, men samtidig så nær, mener Bekeng at den utfordrer oss til å sette pris på og være takknemlige for det vi har; som sosial trygghet og valgmuligheter. Amelie har verken eller. Samtidig som Bekeng på mange måter lar seg imponere, påpeker hun svakheter ved boken. Eksempelvis mener hun at boken språklig bærer preg av ”unøyaktigheter og en del slitte bilder”, og at forlaget muligens burde ha hjulpet Amelie med å pusse teksten for slike unøyaktigheter (2010). Det Bekeng kritiserer, er Amelies bruk av metaforer, klisjeer og

følelsesuttrykk. Språket bærer preg av å være ungt, intenst og følelsesladet, og Amelies metafor- og klisjébruk er, som jeg vil komme tilbake til, umoden. Samtidig spør Bekeng seg om ikke språket kan være med på å gjøre teksten mer troverdig; ”kanskje det er riktig at historien får stå som en råtekst” (2010). Dette må ses i sammenheng med at nesten 100 av 200 sider i *Ulovlig norsk*, består av Amelies dagboknotater. Slik vil store deler av boken ha en uttrykksform tilknyttet dagbokstilen, nemlig som råtekst: ”usensurert” tekst opprinnelig tenkt for forfatteren selv. Å la Amelies uttrykksform ligge så nær dagbokstilen som mulig, kan være med på å styrke tekstens budskap. Kanskje vil man som leser bedre forstå henne og situasjon hun befinner seg i, fordi vi leser desperasjonen og følelsene som ligger i Amelie og bakom teksten.

Anmeldelsen i Stavanger Aftenblad er skrevet av Sigrun Hodne og er relativt kort (18.11.10). Hodne anser *Ulovlig norsk* for å være ”en bok om hvordan det er å leve som illegal innvandrere i Norge” (2010). Anmeldelsen er innholdsorientert og diskuterer kort hvorvidt Amelie klarer å forandre sine leseres liv, slik Amelie skriver at hun ønsker i prologen. Selv om Hodne ikke tror at leserens liv vil bli påvirket i nevneverdig grad, understreker hun at det er mye å lære av å lese *Ulovlig norsk*; ”om det å være mennesker og ikke minst medmennesker” (Hodne, 2010). Hodne viser da til vennskapsaspektet i boken; hvordan Amelie og foreldrene på mange måter har overlevd i Norge fordi ”de har venner som har hjulpet dem med arbeid og med steder å bo” (2010). Det er mennesker familien har møtt i Norge og senere utviklet vennsksforhold til, som gjennom å engasjere seg og vise medmenneskelighet, har bidratt til at familien har klart å opprette en tilnærmet normal hverdag. Vel vitende om familiens situasjon, har de hjulpet Amelie og hennes foreldre med både husrom og arbeid, selv om de da selv beveger seg på ytterkanten av loven.

Anmeldelsen i NRK er skrevet av Susanne Moen Stephansen og er muligens den mest kritiske (29.11.10). Stephansen påpeker hvordan boken er et ”unikt dokument der vi for første gang får høre historien til en papirløs fra innsiden” (2010). Hun understreker dessuten hvor modig Amelie er som forteller sin historie og lar seg imponere over hvor raskt Amelie har lært seg språket. Men i likhet med Bekeng, påpeker Stephansen bokens språklige svakheter. Hun mener at bruken av klisjeer og følelsesladde utbrudd bidrar til å gi boken et sentimentalt preg. Mens Bekeng undrer om ikke språkbruken kan være med på å gjøre Amelies historie mer troverdig, i den grad at den kan framstå som en råtekst hvor ingenting er sensurert eller omskrevet, mener Stephansen at den burde unngås. I stedet for å dyrke den barnslige

dagbokstilen, mener hun at burde forlaget ha styrt teksten bort fra den; for Stephansen blir det for platt og ”ungpikaktig”. Stephansen er dessuten kritisk til det hun kaller bokens underliggende argumentasjon, idet hun hevder at det ikke er ”til å unngå at man leser den som et innlegg overfor norske myndigheter om hvorfor akkurat Maria bør få bli i Norge – og det er heller ikke til å unngå å heie på henne” (2010). For Stephansen blir *Ulovlig norsk* litt for enkel; hun mener at Amelie burde ha siktet høyere, og ikke nøye seg med å kun ”være en jente som forteller en historie” (Stephansen, 2010). Hun savner mer refleksjon rundt asylpolitikken generelt og undrer på hvem Amelie mener burde få asyl, og på hvilket grunnlag.

Felles for de tre anmeldelsene, er deres fascinasjon for Amelies særegne historie. De påpeker hvilket unikt dokument *Ulovlig norsk* er, hvor man for første gang får høre historien til en papirløs asylsøker i Norge. Som lesere får man ta del i en personlig beretning om et til tider svært problematisk og kaotisk liv, og Amelie ikke er redd for å fremstille såre episoder. Samtidig som Amelie har vært tydelig på at dette er hennes historie, ble boken på mange måter til noe mer enn det; den ble et innlegg om asylsøkerprosessen i Norge, sett fra innsiden. Leserne får innblikk i et liv som dreier seg rundt vanskelige valg, en vanskelig livsstil, og de får se hvor brutalt og ufølsomt norsk innvandringspolitikk kan oppleves for enkeltindivider. Samtidig som anmelderne understreker på hvilke måter Amelies fortelling både er unik og personlig, er de usikre på hvorvidt hun klarer å påvirke og forandre sine leseres liv slik hun skriver at hun ønsker i prologen. For å klare å overbevise sine lesere er Amelie avhengig av at leserne forstår hennes intensjoner og budskap. Med utgangspunkt i dette vil jeg i neste kapittel analysere de tekstlige og retoriske grep som finnes i *Ulovlig norsk*. På hvilke måter kan teksten sies å påvirke leserne? Like mye som det handler om å forandre sine leseres liv, handler det kanskje om et ønske om å forandre sitt eget liv?

3.0 Selvbiografi: "en uren genre"

Med sitt selvbiografiske prosjekt, inngår Amelie en sakprosa-kontrakt. Hva som er og kan regnes som sakprosa har endret seg over tid og er stadig oppe til diskusjon, noe som gjør selve begrepet "sakprosa" vanskelig å definere (Tønnesson, 2012). Innenfor nordiske litteraturinstitusjoner finnes ulike oppfatninger av sakprosa-begrepet, noe vi kan lese i Kjell Lars Berges framstilling av norske og svenske sakprosa-prosjekter: "Mens det norske prosjektet for en stor del dreide seg 'høye' genrer som essays og lignende, studerer svenskene 'det mycket lästa'" (Berge 2001:11). Her ser vi et skille, som etter Johan L. Tønnesson i *Hva er sakprosa* kan kalles henholdsvis "litterær sakprosa" og "funksjonell sakprosa" (2012). Med utgangspunkt i denne inndelingen kan *Ulovlig norsk* kategoriseres som litterær sakprosa, definert som et "forlags forlagspubliserte tekster med navngitte forfattere. [...] Forfatteren henvender seg som uavhengig skribent til en allment tilgjengelig offentlighet. I den litterære sakprosaen står alle litterære virkemidler til rådighet, så lenge kontrakten om den grunnleggende, direkte tilknytningen til virkeligheten er opprettholdt" (Tønnesson, 2012:34). Nettopp kontrakten om den grunnleggende, direkte tilknytningen til virkeligheten, står i motsetning til det skjønnlitterære hvor virkeligheten diktes. Forfatteren av selvbiografisk litteratur vil inngå en slik sakprosa-kontrakt med sine lesere, men innenfor selve sjangerrammen for selvbiografi finnes et fiksjonsaspekt. Dette kan ses i sammenheng med selvbiografisk litteraturs tendens til å blande ulike diskurser innad.

Å ha alle litterære virkemidler til rådighet, er noe som særlig kjennetegner selvbiografien som sjanger. Tønnesson skriver at "[s]pørsmålet om sjanger kan ofte stå helt sentralt i diskusjonen om en sakprosa-tekst fordi det er den som bestemmer hvordan teksten skal forstås" (2012:99). Selvbiografien som sjanger kan være vanskelig å lese, da den ofte blander ulike diskurser innad, noe Amelies bok er et klart eksempel på. I *Selvskreven. Om litterær selvframstilling* skriver Kjerkegaard, Nielsen og Skov at "[s]elvbiografien er en uren genre, som blander historieskriving og psykologisk selvanalyse med diktning, fantasi, essayistikk, reportage, reiseskildring, poetik og meget andet. Den er referentiel, men ikke nødvendigvis empirisk korrekt, selv om vi læser den, som om den kunne være det" (2006:24). Dette sitatet fremhever hvordan selvbiografien ikke nødvendigvis er empirisk korrekt, da det er en subjektiv sannhet som blir presentert. Forfatteren av en selvbiografi vil foreta seleksjoner og eksklusjoner av livet som skal presenteres, og som lesere kan vi således få presentert en redigert utgave av det

levde livet. Forfatteren står fritt til å kunne fremheve visse enkelthendelser og ekskludere andre, og arrangere og forsterke erindringer. I den sammenheng vil det være verdt å nevne Steinar Gimnes som i sitt verk *Sjølvsbiografier* (1998) påpeker hvordan selvsbiografier ikke krever kjennskap til skrivemodeller, og slik representerer et ukomplisert skriveprosjekt som ”stiller få formelle krav som bind eller skremmer skrivaren” (1998:17). Forfatterens subjektive sannhet kan sies å være overordnet den objektive sannheten, ved at det er subjektet som både opplever, fortolker og skriver. Samtidig er det viktig å påpeke hvordan selvsbiografien ved å henvise til et historisk levd liv er referensiell. Det vises til virkelige personer, tider, steder og begivenheter, som slik kan være med på å verifisere det virkelige; sannheten. Oppsummert kan vi med andre ord si at vi gjennom lesning av selvsbiografisk litteratur blir presenterte for forfatterens liv, slik han eller hun ønsker å vise det; det tekstuelle jeget er ikke nødvendigvis identisk med det biografiske. At det i tillegg er en sjanger som dyrkes av folk som aldri ville finne på å kalle seg forfattere, mener Gimnes at gjør selvsbiografien til den minst litterære av alle sjangre.

Nettopp hvordan selvsbiografien er et ukomplisert skriveprosjekt, er utgangspunktet for diskusjonen om hvorvidt selvsbiografien skal anerkjennes som en egen sjanger eller ei. Her finner vi to motpoler i den franske strukturalisten Philippe Lejeune og den amerikanske dekonstruksjonisten Paul de Man. Lejeune definerer i sitt første kapittel i verket *On Autobiography* (1989), ”The Autobiographical Pact”, selvsbiografien som ”retrospective prose narrative written by a real person concerning his own existence, where the focus is his individual life, in particular the story of his personality” (1989:4). Hovedkriteriet for selvsbiografisk litteratur, er ifølge Lejeune at forfatteren, fortelleren og hovedpersonen er identiske. Det er dette han presenterer som den selvsbiografiske pakten. Pakten er en kontrakt mellom forfatter og leser: Når forfatteren lar identitetene mellom de tre ulike distansene (forfatter, forteller og hovedperson) sammenfalle, dreier det seg om en selvsbiografi, og leseren kan regne hendelser og personer som virkelige. Det er kun dersom man ser for seg en slik pakt mellom forfatter og leser, at selvsbiografien ifølge Lejeune kan utskilles som egen sjanger.

Essayet ”Autobiography as De-Facement” (1984) av Paul de Man kan leses som et tilsvarende til Lejeunes teori om selvsbiografien som sjanger. De Man anerkjenner ikke selvsbiografien som sjanger, grunnet dens unntak fra normen og mangel på fellespreg (Gimnes, 1998). Han motsier Lejeunes teori om den selvsbiografiske pakten ved å påpeke at leseren da blir redusert

til et slags sannhetspoliti: "[...] the reader becomes the judge, the policing power in charge of verifying the *authenticity* of the signature and the consistency of the signer's behavior, the extent to which he respects or fails to honor the contractual agreement he has signed" (de Man, 1984:71-72). Paul de Man påpeker her hvordan man gjennom lesning av selvbiografisk litteratur alltid vil undersøke tekstens troverdighet, fordi det dreier seg om gjengivelse av et historisk levd liv. Lejeunes selvbiografiske pakt blir hos de Man en retorisk figur situert i teksten, da han heller gir selvbiografien status som "a figure of reading or of understanding" framfor å være en egen sjanger (Gimnes, 1998:19-20; de Man, 1984:70). Selvbiografisk litteratur skaper leserforventninger, og vi leser selvbiografiske tekster på bestemte måter: "Identifikasjonen etablerer ein *lese måte* som orienterer lesinga mot ein i vid forstand sjølvbiografisk intensjon, lokalisert i møtet mellom mine forventningar og tekstens retoriske struktur" (Gimnes, 1998:13). Leseren må godta og tro på at det som leses er sant og på forfatterens vilje og intensjon til å fortelle om eget liv.

Jeg vil ikke gå nærmere inn i diskusjonen om hvorvidt selvbiografien er en egen sjanger eller ei, men heller påpeke at *Ulovlig norsk* er et klart eksempel på hvordan selvbiografien blander ulike diskurser innad. Amelie forteller sin historie både gjennom dagboken, memoarer og essayistiske refleksjoner. Vi kan dessuten trekke paralleller til dannelsesromanen, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 4. I mine øyne er *Ulovlig norsk* selvbiografisk litteratur, fordi den selv presenterer seg for å være det. Jeg tar i betraktning Lejeunes sjangerkategorisering og noterer at den selvbiografiske pakten gjennom *Ulovlig norsk* opprettholdes. Samtidig styres min lesning etter en spesiell lesermåte, fordi teksten som en selvbiografi skaper leserforventninger. Jeg må stole på at Amelie forteller sannheten om seg og sitt liv slik hun oppfatter den.

3.1 Amelies identitets- og opplysningsprosjekt

Det å skrive selvbiografisk litteratur, er en del av en kommunikasjonssituasjon hvor målet er å fortelle noe om seg selv. Vi kan gjennom lesning av *Ulovlig norsk* etter hvert skille ut to prosjekt, som kommer til uttrykk i prologen og på bokens siste side. Et prosjekt handler om å skrive sitt liv; Amelie skriver *Ulovlig norsk* for å vise hvem hun er og at hun finnes. Etter å ha levert masteroppgaven sin, innser Amelie at hun verken har jobbmuligheter eller andre rettigheter som papirløs asylsøker. Hun ønsker ikke lenger å arbeide svart, ei heller å kjøpe

falskt pass for å få et tilnærmet normalt liv. I stedet velger hun å stå frem, og fortelle omverdenen sannheten om seg selv. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 4.

Samtidig handler *Ulovlig norsk* om et ønske om å forandre sine leseres liv: ”Med denne boken vil jeg at ditt liv skal forandres” (Amelie, 2010:11). Amelie innser etter hvert at hun med sin historie kan bidra til, som hun selv skriver, å ”opplyse mennesker om dette livet, knuse fordommer og bidra til kunnskap” (Amelie, 2010:184-185). Altså kan boken betraktes som en del av et opplysningsprosjekt, hvor Amelie ønsker å opplyse sine lesere om en livssituasjon og engasjere dem i den. I prologen kommer det fram at hun har som mål å få sine lesere til å betrakte sin egen tilværelse med nye øyne: ”Jeg vil at du etter å ha lest denne boken skal løfte blikket og se verden annerledes. [...] Jeg vil at du skal kjenne livet ditt så sterkt – at du blir svimmel av det. Av det livet du har” (Amelie, 2010:11). For å nå dette målet, må Amelie klare å påvirke og overbevise leserne med sin historie. Leserene må forstå hva Amelie forsøker å formidle i sin tekst, og jeg vil derfor ta i nærmere betraktning de tekstlige grep som finnes i *Ulovlig norsk*.

3.1.1 Et retorisk perspektiv

Som forfatter av selvbiografisk litteratur, står Amelie fritt i valget av hvilke hendelser tilknyttet eget liv hun vil presentere, og hvordan hun vil presentere de ulike hendelsene. Som Grepstad skriver, er spørsmålet hva det er ved framstillingen som får leseren til å godta det hele (1998:628). Er det noe i Amelies framstilling som berører oss? Amelies overbevisningskraft ligger uten tvil hovedsakelig i hennes unike historie, hvor hun som den første i Norge tar bladet fra munnen og forteller om et ulovlig liv som papirløs asylsøker i Norge; et liv som få har kjennskap til. Samtidig må vi vende blikket mot retorikken, da det å skulle overbevise om sine saksforhold gjennom tekst innebærer å ta i bruk retoriske strategier for å oppnå visse formål (Grepstad, 1998). Grepstad skriver at ”[r]amma for utøving av retorikk er *hensiktsorientering*. Føremålet er å oppnå bestemte verknader” (1998:605). Amelie har et tydelig formål når hun ønsker at lesernes liv ”skal forandres” etter lesning av boken (2010). Med et slikt formål vil det derfor være trolig at vi i teksten kan finne ulike retoriske grep som støtter opp under Amelies intensjoner og formål.

Som leser vil det være umulig å bestemme og forstå den endelige meningen i et litterært verk, men som Grepstad skriver, vil det være ”mogleg å forstå litterær mening som resultatet av

ein retorisk prosess der både forfattarens intensjon, tekstens innhald og lesarens tolking høyrer med” (Grepstad, 1998:617). For forfatteren er det ønskelig at leseren oppfatter og tolker den aktuelle teksten på en bestemt måte, slik at tekstens budskap kommer fram i lyset. Målet med en retorisk tekststrategi er derfor så langt det er mulig å organisere og styre lesningen i retningen mot den ”riktige” tekstforståelsen, og styringselementene som tas i bruk finnes både som selvstendige tekstdeler, i tekstordningen og i det litterære uttrykket (Grepstad, 1998:619). I de følgende avsnitt vil jeg presentere ulike retoriske strategier og virkemidler som finnes i *Ulovlig norsk*, og drøfte i hvilken grad disse gjør noe med vår lesning av boken.

3.1.2 Å konstruere en leser

Gimnes påpeker i *Sjølviografiar* hvordan selvbioografien er en sosialt problematisk sjanger. Dette, skriver han, resulterer i et behov for å legitimere tekstene og reflektere over det selvbiografiske prosjektet (1998). Gimnes skriver at en slik metadiskurs har en retorisk funksjon overfor en mottaker som diskursen skaper:

Det å skape ein lesar, tekstleggjere kommunikasjonssituasjonen, er gjerne det som initierer den sjølviografiske diskursen. Rettferdigginga av det sjølviografiske prosjektet overfor ein lesar, er eit *topos* i den sjølviografiske opningsdiskursen, eit blygskapstopos som ofte er statisk og formelprega, men som i meir litterært kompetente hender er uttrykk for ein produktiv dynamikk (Gimnes, 1998:21).

Allerede i oppstartsprosessen av skrivingen, vil forfatteren av selvbiografisk litteratur konstruere en fiktiv leser. Denne fiktive leserens funksjon er å være en formidlingsmottaker som gir teksten mening og sosial funksjon. Gimnes kaller det å skape en leser for ”den første avgjerande litterære operasjonen” og understreker at det må ”eksistere eit visst samsvar mellom denne ideale lesaren og skrivarens bilde av den faktiske lesaren” (1998:59,60). Lejeune påpeker på sin side hvordan en forfatter som selv setter seg inn i leserposisjon av egen bok, bedre vil forstå hvordan teksten vil fungere:

By taking as the starting point the position of the reader, (which is mine, the only one I know well), I have the chance to understand more clearly how the texts function (the differences in how they function) since they were written for us, readers, and in reading them, it is we who make them function (Lejeune, 1989:4).

Tønnesson har definert denne fiktive leseren som *modelleseren*, etter Umberto Eco, forfatteren og semiotikeren som i 1970- og 1980-årene ønsket å utvikle en teori om ”leseren-i-teksten” (2012:110). Modelleseren var Ecos svar på denne leseren-i-teksten, som ”én eller flere lesertyper eller lese måter som så å si skapes i teksten, og som vi faktiske lesere kan prøve å følge etter hvis vi ønsker å lese teksten på en passende måte” (Tønnesson, 2012:110). Å skape en modelleser og slik sørge for at leseren vil lese teksten på en passende og relevant måte, vil være gunstig for forfatteren i den forstand at leseren bedre vil forstå teksten og dens intensjon.

En måte å bevisst skrive inn en slik leser på, er ved at forfatteren henvender seg til den som skal lese teksten (Tønnesson, 2012). Amelie gjør dette ved å åpne *Ulovlig norsk* med en rammefortelling, som hun igjen har delt i to. Første del av Amelies rammefortelling kaller hun ”Til leseren”, og her forteller hun i korte ord hvem hun er, hvorfor hun har valgt å skrive boken og hvordan hun har samlet materialet til sin fortelling gjennom dagbøkene sine. I ”Til leseren” kan man, jamfør Grepstad, si at Amelie stemmer ”[...] lesaren til ei velviljug innstilling. Ofte er innleiinga ein nødvendig føresetnad for at teksten skal ha ei overtydande eller overtalande kraft” (1998:620). Amelie forsøker å skape en form for fortrolighet til leseren, slik at han eller hun innstiller seg på å høre hennes historie. I den andre delen av rammefortellingen, prologen, legger Amelie føringer for hvordan hun vil at leseren skal forstå boken hennes, og hva hun vil at leseren skal sitte igjen med etter å ha lest den. Men det er først i epilogen at hun påpeker hvordan hun faktisk vil at den skal forstås; som ”en historie om deg [...] Ja, det kunne vært du som satt der på toget på vei vekk fra hjemlandet ditt og innså at du *aldri* ville komme tilbake” (2010:217). Hun nøster sammen trådene, og viser tilbake til prologen.

I rammefortellingen henvender Amelie seg dessuten til leserne på to forskjellige måter. I ”Til leseren” retter hun seg ikke eksplisitt til en leser, men som Gimnes er inne på i sin bok, hvor han forstår de første du-personene som ”alle”, mener jeg at denne henvisningen til leseren kan forsås som en henvisning mer generelt til alle som leser boken (Gimnes, 1998:60):

Mitt navn er Maria Amelie. Jeg er 25 år gammel, født i Kaukasus. Sommeren 1997 flyktet jeg fra Kaukasus til Moskva. Høsten 2000 dro jeg og foreldrene mine videre fra Moskva til Finland. I februar 2002 ankom vi Norge, hvor jeg nå har bodd i over åtte år. Til sammen har jeg tilbrakt over

halvparten av livet mitt på flukt. [...] Denne boken er ingen fortelling om hva som fikk oss til å flykte så langt. Jeg skriver ikke om hvorfor vi er redde eller hvorfor vi ikke kan dra tilbake til Russland. [...] *Ulovlig norsk* er en bok om hvorfor jeg ble her, hvordan jeg sakte men sikkert startet å leve [...] (Amelie, 2010:7-8)

I prologen er Amelie derimot mer eksplisitt, og henvender seg til et personlig ”du”:

[...] Jeg vil at du etter å ha lest denne boken skal løfte blikket og se verden annerledes. Jeg vil at du skal se perspektiver, ikke detaljer. Jeg vil at du skal se solnedgangen i horisonten og ikke skjermen på datamaskinen din. Jeg vil at du skal tenke på hva som er viktig, tenke på hva du *har*, før du tenker på hva du *mangler*. Jeg vil at du skal kjenne livet ditt så sterkt – at du blir svimmel av det. Av det livet du har [...] (Amelie, 2010:11)

Apostroferingen av leseren blir et uttrykk for nærhet, hvor Amelie, med utgangspunkt i Gimnes, kan sies å forsøke ”å etablere eit *personleg* forhold til sitt publikum utan heilt å kunne stole på vilkåra for ein fortruleg kommunikasjon med lesar-du-et” (Gimnes, 1998:61). Hun kjenner ikke til sine leseres utgangspunkt, og ved en personlig henvendelse forsøker hun å tilnærme seg dem på en slik måte at hun vinner deres tillit.

3.1.3 Sjangerblandingen og språket i *Ulovlig norsk*

Hvordan en forfatter velger å ordne og systematisere teksten, er et av de retoriske styringselementene som Grepstad påpeker. I Amelies tilfelle innebærer dette en inndeling av boken i tre ulike deler som faller under tre ulike sjangerkategorier. I et tidligere kapittel har jeg drøftet de ulike sjangrene hun opererer innenfor, og hvordan hun bruker de til å fortelle sin historie – både ved å se tilbake i tid og ved å reflektere over sin livssituasjon. Men i hvilken grad virker hennes ordning av stoffet, hennes sjangervalg, inn på leserne, og hvordan kan det påvirke leserforståelsen?

Store deler av bokens første del, dagboknotatene, består av følelsesutbrudd og tankestrømninger. Teksten preges av et muntlig språk som kjennetegnes av den stadige bruken av utropstegn og følelsesuttrykk. Følelsesutbruddene kommer særlig til uttrykk i forbindelse med fortvilelse over egen livssituasjon:

Herregud, så bra at vi dro fra Finland. Ja, det er forferdelig med fingeravtrykk og grenser man egentlig ikke har lov til å krysse, men dette her ... det er mye verre! Vi gjorde det eneste riktige da vi rømte fra Finland! (Amelie, 2010:61).

Men også i lykkelige stunder tar følelsene hennes overhånd, som da hun hadde tilbrakt fire dager på sommerleir med norske venner: ”Jeg har tilbrakt fire fantastiske dager på sommerleir! Jeg er veldig lykkelig! Og ja, forresten, vi er fortsatt her i Norge! Vi har ikke reist noe sted ennå! [...] Å, lykke! Å, frihet!” (Amelie, 2010:79,80). Amelie legger ikke lokk på følelsene sine og er ikke redd for å uttrykke verken sinne, fortvilelse eller ren lykke. Disse følelsesuttrykkene gjenspeiler alderen hun er i, og som hos andre tenåringer kan følelseslivet hennes beskrives som en tur i berg- og dalebanen. Her vil det være relevant å gå tilbake til bokens resepsjon og gjenreise spørsmålet om Amelies språkføring.

I *Ulovlig norsk* finnes flere eksempler på metafor- og klisjébruk: ”Jeg torde ikke drømme om lykken. Jeg visste jo ikke hvordan disse drømmene skulle se ut! [...] Nå hadde jeg lykken endelig i min hule hånd” (Amelie, 2010:209). Anmelderne har et noe delt syn på klisjé- og metaforbrukens funksjon; hvorvidt det burde unngås eller hvorvidt det styrker tekstens troverdighet. Det vil her være viktig å ta i betraktning hennes alder og livssituasjon, slik Bekeng på mange måter gjør. Som tidligere nevnt, består halve boken av dagboknotater ført i pennen av en ung jente i slutten av tenårene. Bokens språk vil således være umodent, og som Amelie selv skriver med utgangspunkt i sine refleksjoner: ”Jeg bladde gjennom dagbøkene og satte sammen puslespill av minner, og jeg oppdaget forskjellene mellom refleksjonene til den 16-årige Maria og den 24-årige Maria Amelie” (2010:178). Det er viktig å huske hvem som har skrevet boken; en ung jente, hvis morsmål ikke er norsk. Amelies språkføring og forsøk på bruk av metaforer må ses i sammenheng med hvem hun er og som et forsøk på å skrive god og engasjerende litteratur. Samtidig vil det være viktig å ta i betraktning hvordan Amelie lever et liv på lånt tid som preges av å være i kontinuerlig katastrofeberedskap. Dette gjenspeiles trolig også i teksten. På det private plan brenner det, og Amelie er således intens, ærlig og engasjert. Å la teksten stå som en ”råtekst”, slik Bekeng påpeker, kan være med på å gjøre teksten mer identisk med hvem Amelie er og hennes situasjon.

I bokens andre og tredje del, hvor memoarer og essayistiske refleksjoner er fremtredende, føres ikke et like muntlig språk. Følelsesutbruddene er ikke like klare, men kommer til uttrykk når Amelie henter fram tidligere dagboknotater eller går gjennom tankeprosesser: ”Jeg ville

ikke snakke om asylmottak. Jeg ville ikke snakke om avslagene. Jeg ville ikke snakke om at jeg kunne bli deportert. Jeg ville ikke, ville ikke, ville ikke!” (Amelie 2010:180). I bokens to gjenværende deler, er det særlig hennes bruk av retoriske spørsmål som får leserne til å reflektere. Eksempelvis som da hun ble syk og dro til legevakten, men ble henvist videre til fastlegen sin. Som papirløs har Amelie verken fastlege eller enkel tilgang på generell helsetjeneste, og spørsmål rundt hvilke muligheter hun har som syk i Norge gjør seg gjeldende:

Hva om jeg hadde hatt en veldig alvorlig smittsom sykdom, eller hva om vaksinene mine hadde gått ut på dato og jeg ikke kunne få flere? (...) Sett at noe skjedde med en av foreldrene mine, sett at de døde, hvordan kunne jeg da begrave dem på en verdig og lovlig måte? Eller hva om foreldrene mine trengte dyre og store operasjoner, og jeg ikke kunne hjelpe dem? Hvordan kunne jeg stifte familie og få et barn i min situasjon? (Amelie 2010:154).

Å uttrykke sine følelser og å stille retoriske spørsmål, er en del av Amelies forsøk på å engasjere leserne. I dagboknotatene leser vi hennes barnlige naivitet og intensitet, hvor hun er naiv og fornuftig, lykkelig og ulykkelig om hverandre, og vi føler både med henne og for henne. I memoarene og essayene bruker hun muligheten til å reflektere mer modent over tanker og valg hun gjennom sitt opphold har gjort seg. I bokens to siste deler nyanserer Amelie det naive og barnlige preget i bokens første del. Mens Amelie i dagboknotatene er svært nær og følelsesmessig involvert i det hun presenterer, er hun i bokens to siste deler mer distansert. Dette bidrar til en mer saklig framstilling av problematikken, hvor hun modent reflekterer over tanker hun har.

3.1.4 Amelies sterke appell: tekstens patos

Amelies nevnte følelsesutbrudd og bruk av retoriske spørsmål er en del av tekstens patos, det litterære uttrykket. *Ulovlig norsk* handler blant annet om å opplyse leserne om asylsøkernes tilværelse i Norge. Amelie ønsker å engasjere oss i sin sak og vil at vi skal se verden annerledes etter å ha lest hennes bok. For å oppnå slike mål, er det viktig å vekke visse følelser hos leseren, da leseren således vil bli mer åpen for det hun har å si. Amelies følelsesutbrudd og følelsesuttrykk bidrar på mange måter til å styrke tekstens patos. Men også hennes skildringer av følelser som frykt, umenneskelighet og urettferdighet, er en del av tekstens patosappell:

Jeg er så redd. Jeg vil ikke være flyktning lenger, jeg vil ha et pass og statsborgerskap. Jeg vil ha et liv! [...] jeg er så redd for at etter Norge må vi dra til Sverige, og etter Sverige til neste land. At vi kommer til å få avslag og utreisedato alle steder, at vi må dra fra land til land og aldri få lov til å bli noe sted! (Amelie, 2010:19)

I dette sitatet viser hun til en frykt for å måtte være på evig flukt. Tidlig i sine dagboknotater skriver Amelie at det å reise tilbake til Russland er ”ensbetydende med å legge seg ned på bakken og dø” (2010:15). Slik slår hun fast at en retur til Russland er umulig, og at deres eneste løsning ved en eventuell utkastelse enten er ulovlig opphold, eller en evig flukttilværelse. De to valgmulighetene hun presenterer er på mange måter umenneskelige, da man i begge tilværelser er fratatt menneskelige rettigheter og valgmuligheter. Men både ulovlig opphold og en evig flukttilværelse er bedre enn ”å legge seg ned på bakken og dø” (Amelie, 2010:15). Det å bryte loven blir familiens eneste mulighet, og som leser kan man få en forståelse for de vanskelige valgene asylsøkere står over. Amelies familie befinner seg i en vanskelig livssituasjon, og å bosette seg ulovlig i Norge framfor å leve et liv på evig flukt vil være en måte å stabilisere et allerede kaotisk liv. Dette blir særlig viktig i forhold til Amelie, som jo er et barn. Det er hennes liv de ønsker å skape trygge rammer rundt, og vanskelige valg må tas deretter:

”Hva om vi drar til Russland og lar datteren vår bli igjen i Norge for å søke asyl?” Jeg ble helt stiv, urørlig. Jeg trodde nesten ikke det jeg hørte. De begynte å diskutere det, alle sammen. Mamma mente det vil være best å dra med det samme, mens jeg sov. Så ble hun hysterisk og begynte å snakke med halvkvalt stemme: Hvis dette er den eneste løsningen som kan gjøre livet bedre og henne lykkeligere, så må vi gjøre det nå med en gang, bare sette oss inn i bilen og dra” (Amelie, 2010:29).

At Amelie i sine dagboknotater er under norske myndighetsalder, er også et aspekt som er verdt å nevne i sammenheng med tekstens patos. Vi leser henne som et barn og unner henne på mange måter en annen oppvekst. Amelie tar tidlig en voksen og ansvarlig rolle, noe som gjenspeiles i hennes framstilling av foreldrenes dynamiske situasjon. Innledningsvis beskriver hun foreldrene sine som sterke og pliktoppfyllende mennesker, men utover i teksten blir de stadig svakere. Hennes far blir svært syk, og moren blir psykisk utmattet av tilværelsen som asylsøker. Amelie observerer og noterer blant annet i dagboken sin at ”mamma burde gå til psykolog [...] Mamma er ikke sterk, jeg har sett flere tegn på det” (Amelie, 2010:72). Vi kan

utover i teksten lese oss fram til et rollebytte, hvor Amelie tar foreldrerollen som urolig og bekymret. Dette kommer særlig frem i intervjuprosessen foreldrene må gjennom med UDI:

Jeg er bekymret, særlig for mamma. Hvordan kan de finne styrken til å fortelle alt på nytt? Hva om de blir gale eller kjempesyke etterpå? Mamma er ikke sterk lenger. [...] Nå har livet tatt knekken på henne. Hun blir skremt og reagerer voldsomt bare på litt stress. [...] Pappa røyker hele tiden, sier ikke så mye når han er sammen med oss. [...] Hadde det vært jeg som ble intervjuet, ville jeg klaget og ikke gitt meg før vi ble behandlet riktig. Men mamma og pappa har ikke krefter til det. [...] Mamma og pappa fikk lov til å ta korte røykepauser innimellom. Jeg gikk bort til dem flere ganger, lurte på hvordan det gikk med dem. Mamma skalv av anstrengelse. Jeg var redd for at hun skulle få et nervøst sammenbrudd, hun så ut som hun var på nippet til det (Amelie, 2010:41,48,49).

Intervjuprosessen tærer på foreldrenes krefter, og Amelie skildrer et til tider lite idyllisk familieliv med mye kranling. Følelsene hun har og ansvaret hun påtar seg, viser hennes situasjon som svært ulikt det vi betrakter som normale, norske oppvekstvilkår. At hun tidvis må fungere som tolk og oversette fra engelsk til russisk mellom foreldrene og deres advokat, understreker også hennes rolle som ansvarlig og ”voksen”. Samtidig skaper hun en medfølelse hos leseren, fordi hun skildrer en oppvekst man ikke unner noen. Videre klarer Amelie med slike skildringer å belyse tematikken rundt barnet som asylsøker:

Til slutt, da den ene politimannen skulle ta fingeravtrykk av meg, lo jeg bare. [...] Jeg spurte ham om de tok fingeravtrykk av små barn også, men angret med en gang, for han så på meg som om jeg var tilbakestående. ”Ja, selvfølgelig,” sa han og tilføyde ”De er jo asylsøkere, de også.” Jeg skurte hendene lenge etterpå for å få vekk blekket. (Amelie, 2010:35)

Amelie er en ung kvinne, men har samtidig hatt en barndom preget av et liv i Kaukasus, et liv i Moskva, et liv i Finland og et liv i Norge. Som hun selv skriver: ”Jeg var ennå ung og hadde tilbrakt nesten flere år på flukt enn i hjemlandet mitt” (2010:157). Amelies skildringer av følelser og bekymringer de såkalte ”asylbarna” måtte ha, styrker tekstens patos. Barn står i en særegen posisjon som flyktninger og asylsøkere, da det er foreldrenes valg som styrer barnas livssituasjon. I Amelies tilfelle tar foreldrene valget om å bli i Norge selv om de vil måtte oppholde seg ulovlig i landet, og Amelies sak blir ikke vurdert individuelt. Å forvente noe

annet enn at Amelie bygger opp og skaper sitt eget liv i Norge, ville være urimelig.

3.1.5 Familiens troverdighet; deres etos

Amelies framstilling av foreldrenes dynamiske livssituasjon, er dessuten med på å styrke familiens troverdighet, deres etos. Hun er opptatt av å fortelle hvem foreldrene var før de ble asylsøkere, og allerede på bokens første side tegner hun et bilde av foreldrene som ”ærlige og lovlydige mennesker som prøvde så godt de kunne å bidra i samfunnet” (2010:7). At hun fremstiller sine foreldre som nettopp lovlydige og gode mennesker med den riktige moralen, kan virke paradoksalt da de i Norge begår flere lovbrudd, både ved å oppholde seg i landet ulovlig og etter hvert gjennom svart arbeid.

Likevel er det viktig for Amelie å påpeke hvem foreldrene var, og på mange måter fremdeles er, og hun gjør dette hovedsakelig gjennom fremstillingen av sin mor. For moren blir asylsøkerprosessen svært tung, og Amelie skriver: ”Mamma sier at hun ikke takler denne ydmykelsen som hun opplever at det er å være asylsøker” (2010:72). Moren som opprinnelig er høyt utdannet, opplever det som et symbolsk fall å være asylsøker. Hun kriminaliseres og synes at dette er vanskelig. Etter å ha krysset grensen fra Finland til Norge, beskriver Amelie hvordan moren var fraværende i bilen etter å ha tatt en kvart pille beroligende legemiddel, fordi ”hun ble fysisk dårlig av tanken på at vi skulle bryte loven og kjøre over grensen” (Amelie, 2010:23). Å bryte loven er ubehagelig, men samtidig er det for dem nødvendig. Som Amelie påpeker, har foreldrene

[...] sagt farvel til et 50 år langt liv i et annet land. De var blitt totalt avskåret fra minnene sine og nettverket som de hadde brukt flere tiår på å bygge opp. Utdannelsen og erfaringene deres betydde ingenting her. [...] Hvor umulig måtte ikke situasjonen deres ha vært, når de ti år etter ikke engang våget å tenke på å prøve å vende tilbake? (Amelie, 2010:157).

I dette sitatet peker Amelie på alt hva foreldrene har valgt bort, til fordel for å starte et nytt liv i Norge. Det er ulike grunner til at mennesker drives på flukt, og Amelie skriver at hun ”hater at vi havner i gryta sammen med disse menneskene som er her bare for å stjele og spare penger for å sende hjem til slektningene sine, eller som skal gifte seg for å få opphold” (2010:38). Amelie og hennes foreldre hevder et reelt behov for oppholdstillatelse. Å skildre sine foreldre som lovlydige og ærlige, er trolig en del av det å overbevise leseren om at de

ikke mener å bryte loven, men at de gjør det fordi de står fastlåst i en situasjon uten andre muligheter. Bakgrunnen for at familien flyktet og begrunnelsen for deres asylbehov, får vi aldri vite. Amelie skriver at hun verken vet eller vil spørre foreldrene sine om det, blant annet fordi hun ikke vil defineres ut fra deres valg. Men hun presiserer stadig at foreldrene er lovlydige mennesker.

Gjennom sine skildringer av foreldrene viser Amelie hvilket symbolsk fall det har vært for familien å bli asylsøkere, og hun forsøker å styrke deres troverdighet ved å vise hvilken avsmak de føler ved å bryte loven. For Amelie blir det viktig å vise at dette er noe som kan ramme alle, og ved å skildre sine foreldre og hvilke verdier de står for, viser hun at dette kan ramme de mest lovlydige og ærlige menneskene: ”Verdighet og lovlydighet – alt det er bare tull når man faktisk forstår at man må ta farlige og kriminelle valg for å overleve” (Amelie, 2010:113). Å understreke foreldrenes gode egenskaper og moral, styrker deres troverdighet; de ønsker bare å starte et nytt liv i Norge, fordi det er umulig for dem å bo i Russland.

3.2 Tekstens situasjonskontekst

Å undersøke den aktuelle tekstens situasjonskontekst vil hjelpe oss som lesere til bedre å forstå teksten. Tønnesson skriver at vi i situasjonskonteksten betrakter ”konkrete mennesker med bestemte intensjoner i det de skriver og leser teksten” (2012:98). Med utgangspunkt i dette vil det være aktuelt å spørre seg i hvilken situasjon Amelie skapte *Ulovlig norsk*, og hva som skiller hennes situasjon fra min egen?

Da Amelie skrev boken, sto hun fast i en umulig situasjon. Hun hadde fullført en mastergrad, var rede til å begynne et liv, men hadde ingen mulighet til å gjøre det. Hun lever uten identifikasjonspapirer og personnummer, og dermed uten generelle rettigheter. Hun hadde ingen framtidsutsikter, og hennes motivasjon for å skrive boken var blant annet å opplyse sine lesere om livet som asylsøker i Norge. Som hun skriver innledningsvis, ønsker hun å fortelle sin historie, om sin umulige livssituasjon og å stå frem som den hun er. Amelie håper at leserens verdi- og verdenssyn vil endres gjennom lesningen, og her sikter hun trolig mot en gjeldende fremmedfrykt og skepsis mot asylsøkere (Amelie, 2010:11). I boken tar hun opp ulike fordommer og definerer eksempelvis flyktninger som enten ”virkelige” eller ”profesjonelle”, hvor førstnevnte har et reelt behov for oppholdstillatelse, mens sistnevnte kommer til Norge for å ”stjele, eller jobbe svart og sende penger til slektninger i hjemlandet,

føde barn og få legehjelp” (Amelie, 2010:38). Trolig ønsker hun å vise hvor sårbar man er i posisjonen som flyktning, og hvor håpløst det føles å ikke få innviglet asyl. Men for at Amelies opplysningsprosjekt skal gjøre noe med leseren, må leseren være åpen for det Amelie har å si – og det er her situasjonskonteksten spiller inn. Amelie skriver til det norske folk, som sitter på den siden av gjerdet hvor gresset er grønnere; på den ”lovlige siden av gjerdet”. Hun skriver til mennesker som ikke er kjent med hennes livssituasjon; hun skriver for et fåtall, til et flertall. Å skildre ”våre” goder som tilgang til helsetjeneste og utdanningsmuligheter, som umulige, kan fungere som en tankevekker. Med sin bok åpner Amelie øynene våre for et liv som på mange måter virker så fjernt, men samtidig er så nært. Vi lever i samme land, men i vidt forskjellige verdener.

4.0 Identiteten: "Maria Amelie"

Spørsmålet om identitet gjør seg gjeldende allerede i bokens tittel, som igjen signaliserer hva slags bok det er snakk om og symboliserer innholdet (Grepstad, 1998). Med utgangspunkt i Amelies selvbiografiske prosjekt, indikerer tittelen *Ulovlig norsk* en tematisering rundt det å være noe. Arne Melberg hevder at selvframstilling i litteraturen kan være et forsøk på å besvare spørsmålet *Hvem er jeg?* (2007:7). I Amelies tilfelle oppstår det et ambivalent forhold mellom hvem hun ønsker å være, og hvem hun faktisk er. Hun presenterer seg som norsk, men erkjenner i samme vending sin status som ulovlig; juridisk sett er hun ikke norsk. Det er dermed tydelig for leseren allerede før boken åpnes at historien er sentrert rundt Amelies identitet.

Amelie innleder boken med tanker knyttet til definisjonsspørsmålet: "Det virker som om det vi flyktet fra betyr alt, bare det kan definere meg" (Amelie, 2010:7). Man ser en tydelig utvikling gjennom *Ulovlig norsk*, hvor hun går fra å være rotløs til å føle seg trygg på sin identitet. Man kan trekke mange paralleller til dannelsesromanen, om individet i utvikling. På samme måte som i dannelsesromanen, framstiller Amelie en opprinnelig tilstand om harmoni som ligger forut for fortellingen. I *Ulovlig norsk* får vi vite lite om denne opprinnelige tilstanden. Men hun skriver at hun levde et "ukomplisert" liv, og vi forstår etter hvert at det var en tilværelse i Kaukasus' høyere klasser (2010:42). Som i dannelsesromanen, oppstår det en mangel som igjen forårsaker en reise og en hjemløs tilstand. Amelies foreldre føler seg truet i hjemlandet og velger å flykte. Samtidig som det er en reise gjennom land og tid, er det en reise i identitetsoppfatning; familien går gjennom et identitetsskifte. De går fra å tilhøre overklassen i Kaukasus, til å havne nederst på rangstigen som papirløse asylsøkere, og særlig for Amelies mor blir dette tungt. De befinner seg i en hjemløs tilstand, hvor de lever fra dag til dag. På samme måte som i dannelsesromanen, settes helten, i vårt tilfelle Amelie og hennes foreldre, på ulike prøver og møter både motstandere og hjelpere. I *Ulovlig norsk* finner vi motstanderne i Utlendingsnemnda og Utlendingsdirektoratet, mens hjelperne er de snille og gode menneskene de møter gjennom sine år i Norge. I dannelsesromanen vil helten etter hvert bestå prøvene og nå fram til balanse og harmoni. Her viker *Ulovlig norsk* fra dannelsesromanen, fordi boken slutter uten en løsning på Amelies problem. Amelie har funnet seg et hjem, men er aldri helt og fullt integrert, fordi hun mangler statsborgerskap. Vi kan likevel finne en form for balanse og harmoni i Amelies selvinnsikt; hun vet nå hvem hun er.

Jamfør Lejeunes teori om den selvbiografiske kontrakt, inngår Maria Amelie en kontrakt med sine lesere ved å sette sitt navn på bokens tittelside, på fortellerinstansen og på hovedpersonen. Som leser skal man derfor ikke være i tvil om at det hun forteller er sant. Likevel kan dette problematiseres, ved å spørre hvem Maria Amelie egentlig er? Det kommer fram i boken at hun velger å bli Maria Amelie; opprinnelig heter hun Madina Salamova (2010:31). På veien mot Norge går familien gjennom et identitetsskifte; de går fra å være en velstående familie i Kaukasus, til å bli en familie på flukt, uten verken sosiale rettigheter eller valgmuligheter. Underveis i prosessen velger de seg nye navn, slik at ingen lenger kan spore dem. Madina velger å bli Maria, og man kan spørre seg hvilken historie vi leser: Er det Madina Salamovas historie, eller historien til Maria Amelie? Jamfør Lejeune er *Ulovlig norsk* Maria Amelies historie, da både forfatteren, fortellerinstansen og hovedpersonen sammenfaller identisk; de bærer alle navnet Maria Amelie. Historien beskjeftiger seg dessuten kun med hendelsesforløpet knyttet til livet som asylsøker, og det er Maria Amelie som er asylsøkeren, ikke Madina Salamova. Om Salamova får vi vite svært lite. Vi blir kun presentert for korte glimt av en oppvekst i de høyere klasser i Kaukasus. *Ulovlig norsk* handler kun om ”Maria asylsøker”, og det er bare henne vi får bli kjent med (Amelie, 2010:39). At Amelie velger å ekskludere fakta om det biografiske ”jeget”, bidrar til å forme et tekstuelte ”jeg” som ikke nødvendigvis er identisk med det biografiske. Det er dessuten interessant å påpeke at Maria Amelie ikke finnes; hun er papirløs. Vi leser med andre ord historien til en person som ikke finnes, men betyr det at historien er fiktiv?

I prosessen med å skrive selvbiografisk litteratur må man være både selektiv og ekskluderende i utvelgelsen av stoff som vil være relevant for prosjektet. Amelie kan i sitt selvbiografiske prosjekt ha utelatt visse sannheter om seg selv og fremhevet andre, noe som er med på å forme henne tekstuelte som en annen enn den hun er biografisk. Vi leser en redigert versjon av henne og hennes liv, som på ett vis blir fiktiv ved at hun velger å presentere sin egen, subjektive sannhet. Likevel vil det være mulig å få bekreftet objektive sannheter ved at selvbiografisk litteratur er referensiell. Det refereres til virkelige hendelser, tider, steder og mennesker. At selvbiografisk litteratur er referensiell og ytringene etterrettelige, bidrar til at tilknytningen til virkeligheten opprettholdes. Samtidig er det viktig å understreke hvordan materialet i selvbiografisk litteratur alltid vil være subjektivt, og at dette igjen er en del av kontraktforholdet. Vi må gå ut fra at *Ulovlig norsk* ikke er fiktiv, og at vi som lesere kan stole på at Amelie forteller oss sannheten om seg selv slik hun oppfatter den.

4.1 Identitetsprosjektet; ”å skrive sitt liv”

Som papirløs ”finnes ikke” Maria Amelie, og bokens tredje og siste del består hovedsakelig av Amelies refleksjoner rundt dette. Hun reflekterer over hvem hun er, og hvorfor hun valgte å skrive *Ulovlig norsk*. Disse to aspektene, hvem hun er og bakgrunnen for boken, henger nøye sammen. Boken er nemlig essensen i Amelies søken etter seg selv. Etter å ha tilbrakt store deler av livet sitt som flyktning og asylsøker, skriver hun mye om det å føle lykke: ”Derfor hadde jeg allerede fra første dag i Norge bestemt at hvis jeg elsket noen, skulle jeg holde igjen lykken. Hvis jeg holdt distanse til venner, ville jeg slippe å bli såret etterpå” (2010:212). Amelie har tatt lærdom av familiens korte opphold i Finland, hvor hun hemningsløst omfavnet menneskene rundt seg. På flukt videre til Norge, opplever hun å bli revet ut fra en lykkelig tilværelse og kastet inn i et usikkert fra-dag-til-dag-liv. I sine refleksjoner skriver hun at hun ønsker en slutt på livet hvor hun ikke våger å kjenne på lykkefølelsen:

Ja, jeg var redd for å bli lykkelig. Så redd. Så uendelig, absurd og forbasket redd for livet, og dets to konsekvenser, lykken og ulykken. Men nå skulle det bli slutt på det! Nå skulle jeg føle alt! Nå skulle jeg leve. Nå skulle jeg kjenne på livet, nå skulle jeg slutte å være redd lykken. [...] Kanskje ville den ulykken som fulgte etter, knuse meg. Kanskje ville jeg falle så langt ned at det ville ta år å reise seg. Kanskje jeg aldri ville reise meg igjen (Amelie, 2010:213).

Amelie innser at hun for å føle seg lykkelig, må stå frem og fortelle sin historie til omverdenen. Samtidig vet hun at hun med sin historie vil skape reaksjoner: ”Da tenkte jeg: ”Hvordan kan du gjøre dette, Maria? Hvordan kan du stikke deg ut i Norge og gi ut denne boken? Hvordan kan du sette ikke bare ditt eget liv på spill, men også dine foreldres?” (Amelie, 2010:205). Ved å stå fram i offentligheten, utsetter hun både seg og sine foreldre for risiko ved at de ikke lenger kan leve skjult; alle vil vite hvem de er.

Ved siden av å være et opplysningsprosjekt, hvor Amelie forteller sin unike historie fordi den kan berike våre liv og utvide våre forståelseshorisonter, skriver Amelie for å vise at hun, selv om hun er papirløs, finnes. Det er samtidig et prosjekt å skrive (om) sitt eget liv og å forme sin identitet. Her er det relevant å trekke inn litteraturteoretikeren Paul de Man, som i sin

artikkel ”Autobiography as De-facement” (1984) påpeker at teksten kan produsere liv, på samme måte som måte som vi antar at livet produserer tekst:

We assume that life *produces* the autobiography as an act produces its consequences, but can we not suggest, with equal justice, that the autobiographical project may itself produce and determine the life and that whatever the writer *does* is in fact governed by the technical demands of self-portraiture and thus determined, in all its aspects, by the resources of his medium? (de Man, 1984:69)

I følge de Man produserer det selvbiografiske prosjektet liv, da forfatteren er styrt av selvportretteringens tekniske krav og slik lar seg bestemme av mediets muligheter (Gimnes, 1998:19). Kan man hevde, med utgangspunkt i de Man, at Amelies *Ulovlig norsk* i noen forstand er med på å produsere og forme hennes liv? Klarer Amelie ved å skrive (om) sitt liv, å finne fram til en identitet?

Sosialantropologen Marianne Gullestad skriver i boken *Det norske sett med nye øyne* at ”den som skal ’finne seg selv’ ved å ’skape seg selv’, har behov for et visst råmateriale i livet sitt som gjør det mulig å individualisere seg selv i forhold til andre” (2002:72). Innledningsvis i *Ulovlig norsk* skriver Amelie at ”blant alle dagboksidenene, fantes min fortelling” (2010:8). Fra sine dagbøker og bloggnotater har Amelie valgt ut noen små historier, som til sammen utgjør et råmateriale for hennes fortelling. Gullestad skriver videre at identitetsskapning for mange innebærer nye former for hukommelses- og minnesarbeid (2002:72). Dette harmoniserer med Amelies selvbiografiske prosjekt, hvor hun gjennom en bearbeidelse av dagbøkene og bloggnotatene har nøstet opp gamle tråder og sett nye sammenhenger. Med utgangspunkt i de Man, kan man spørre seg om det er bearbeidelsen av Amelies råmateriale samt refleksjonene hun gjør seg rundt dette, som er med på å skape hennes identitet?

I de etterfølgende underkapitlene vil jeg presentere ulike identitetsteorier som jeg mener vil bidra til å belyse hvorvidt Amelies selvbiografiske prosjekt er en framskriving av en norsk identitet.

4.2 En konstruktivistisk identitetsforståelse

Professor og sosialantropolog Thomas Hylland Eriksen skriver i ”Identitet” at enkeltmennesket i stor grad kan sies å være et produkt av sine relasjoner til andre mennesker,

og at det er de ulike gruppene og sosiale kategoriene vi tilhører som gjør oss til dem vi er (2001:36,37). Mennesket skaper altså sin identitet ut fra kontrasterende opplevelser og erfaringer i møtet med andre individer. Som også Marianne Gullestad påpeker, er derfor ikke identitet noe en "har" en gang for alle, men "noe som presenteres, diskuteres, forhandles, bekreftes – og avvises – i samvær med andre" (2002:64). Dette er et konstruktivistisk syn på identitet, hvor identitet forstås som en dynamisk størrelse i stadig endring. Også teoretikeren og sosiologen Stuart Hall argumenterer for en konstruktivistisk identitetsforståelse. Han påpeker i "Introduction: Who needs "Identity"?" hvordan mennesket til stadighet redefinerer sin identitet gjennom forhandlingsprosesser med sine omgivelser. Han hevder identitet som "a process never completed" og som "[...] more the product of the marking of difference and exclusion, than they are the sign of an identical, naturally-constituted unity – an identity in its traditional meaning (1996:2-4). Den konstruktivistiske identitetsforståelsen står altså i motsetning til den tidligere tradisjonalistiske forståelsen av identitet; som noe essensialistisk. Den essensialistiske identitetsforståelsen opererer ved å kategorisere identitet inn i eksempelvis kjønn og rase, og man oppfatter her identitet som noe naturlig, som noe man velsignes med fra fødselen (Somers, 1994:605).

I *Ulovlig norsk* er den konstruktivistiske identitetsforståelsen rådende, da Amelie "blir til" i løpet av en prosess. Hennes egen forståelse av identitet leses tydelig også som konstruktivistisk, som i passasjen hvor hun sitter på en buss og observerer menneskene rundt seg: "Jeg sitter og observerer menneskene, det er mange nordmenn, og alltid mange fra mottaket også. Akkurat som andre steder merker jeg instinktivt hva de andre menneskene gjør. Og så gjør jeg som dem" (2010:70). For å finne fram til sin norske identitet, ser Amelie seg selv i forhold til andre mennesker. Hun tilegner seg nye egenskaper og væremåter og kan slik sies å skape en ny identitet, som hun øver på å praktisere i det offentlige rom for å overbevise andre om hvem hun er.

4.3 En ny, norsk identitet

Hylland Eriksen påpeker også at det er vanlig å skille mellom en offentlig og privat identitet, og at hvem vi er avhenger av hvor vi er (2001:36,38). Vi operer daglig med et stort antall ulike identiteter alt etter hvilken situasjon vi befinner oss i, og ofte kan vi velge hvem vi vil være for slik å skape oss selv. I *Ulovlig norsk* er identitetsspørsmålet gjennomgående i den forstand at boken dreier seg rundt et definisjonsspørsmål. Amelie forsøker stadig å definere

hvem hun er og finne frem til seg selv. Gjennom dagboknotatene møter vi en ung jente som lever et liv på flukt, og som definerer seg selv som ”Maria asylsøker” (2010:39). Utover i handlingen modnes ”Maria asylsøker”, noe vi kan lese i følgende utsnitt: ”Jeg er nesten aldri hjemme. Sakte men sikkert snakker jeg bedre norsk. Jeg vil bare forsvinne i mengden og ikke skille meg ut” (Amelie, 2010:89). Amelie har bestemt seg for hvem hun vil være, og at hun ikke vil skille seg ut. Hennes nye, norske identitet blir stadig mer fremtredende. Hun føler seg integrert og akseptert, og mot slutten av boken *er* hun norsk:

Jeg tenkte så mye på at jeg var norsk, at jeg helt glemte den andre problemstillingen i livet mitt, nemlig at jeg ikke fantes. [...] Jeg levde jo et fullt og fantastisk fint liv her, med et par små ulemper som at jeg ikke hadde noen rettigheter (Amelie, 2010:199-200).

Gullestad påpeker i sin bok hvordan identitetspolitikk den senere tiden har blitt stadig viktigere: ”En del av den politiske kampen både i Norge og i andre land står nettopp om hvem som tilhører det nasjonale sivile samfunn, og om hvem som har makt til å definere hva dette skal være” (2002:61). I følge Hylland Eriksen er nasjonal identitet forbundet med bestemte politiske og sivile rettigheter, en identitet Amelie ikke kan sies å besitte da hun med avslaget mister muligheten til å få norsk statsborgerskap og de samme politiske rettighetene som nordmenn (Hylland Eriksen, 2001:40). Amelie kan heller ikke sies å besitte en norsk etnisk identitet, da denne i følge Hylland Eriksen er forbundet med opprinnelse, historie og felles opphavsmyster (2001:40). Amelie deler ikke avstamning med nordmenn bakover i tid, men hun deler både nåtiden og Norge som fysisk landskap. Det fysiske stedet kan, i følge Gullestad, ses som en form for substans som binder mennesker sammen (2002:219). For Amelie er det *her* og *nå* som gjelder, da det er veien videre hun prøver å bygge. Hun klarer ikke fortsette å tenke på seg selv som russisk, fra Kaukasus, og skriver fram en ny, norsk identitet: ”Sakte, men sikkert følte jeg meg ikke bare norsk. Foreldrene mine var heller ikke som innvandrere lenger. [...] Vi hadde tatt vare på noen tradisjoner fra hjemlandet, men alt i alt var det Norge som gjaldt” (Amelie, 2010:160). Hun inntar med dette et konstruktivistisk syn på identitet, som beskrevet av Stuart Hall; nemlig at identitet er en dynamisk størrelse i stadig endring:

Though they seem to invoke an origin in a historical past with which they continue to correspond, actually identities are about questions of using the resources of history, language and culture in the process of becoming rather than being: not 'who we are' or 'where we came from', so much as what

we might become, how we have been represented and how that bears on how we might represent ourselves. Identities are therefore constituted within, not outside representation (1996:4)

Mennesket er konstant i utvikling, og den utviklingen Amelie skildrer og går gjennom i sin bok, er et godt eksempel på hvordan mennesket og dets identitet endrer seg etter tid og sted. Videre påpeker Hall at identiteten springer ut av det narrative selvet, og han er her i samsvar med sosialteoretikeren Margaret R. Somers som i sin artikkel “The narrative constitution of identity: A relational and network approach” (1994) greier ut om hvordan en persons erfaringer og identitet konstrueres gjennom fortellinger.

4.4 Identitetsforming gjennom narrativer

I sin artikkel påpeker Somers hvordan narrative tilnærminger, som i lang tid ble assosiert med humaniora og fortellermetoder, på 1960- og 1970-tallet fikk innpass i samfunnsvitenskapen. Mens tidligere tolkninger av narrativer dreide seg rundt spørsmålet om representasjon, så de nye tilnærmingene narrativer i sammenheng med sosial epistemologi og sosial ontologi (Somers, 1994:606). Hovedpoenget i Somers artikkel er at vi gjennom narrativer forstår og gjør mening ut av verdenen vi lever i, og at det er gjennom narrativer vi konstituerer våre sosiale identiteter. Narrativer kan forstås som mer eller mindre sammenhengende fortellinger, og i sin artikkel hevder Somers at mennesket gjennom å plassere seg selv, eller å bli plassert av andre, i en bestemt fortelling (et narrativ) danner sin egen identitet (1994:606). Disse bestemte fortellingene styrer våre videre handlinger, da vi gjennom å samle ulike hendelser og plassere dem i et narrativ, forsøker å finne ut av hva som har skjedd eller vil skje: ”People act, or do not act, in part according to how they understand their place in any number of given narratives [...]” (Somers, 1994:618). Våre tidligere handlinger påvirker våre kommende handlinger og former slik vår identitet, idet vi handler ut fra utgangspunktet i hvem vi mener vi er. Identitetsforming gjennom narrativer kan slik forstås som en del av den konstruktivistiske identitetsforståelsen, da man gjennom sine fortellinger snarere *blir* noe enn *er* noe.

Også hos den britiske sosiologen Anthony Giddens gjør tanken om at man skapes og gjenskapes gjennom fortellinger seg gjeldende. Med utgangspunkt i hans analyser av identitet i det postmoderne samfunnet, handler ikke identitet i dag om hva vi gjør eller våre relasjoner, men om vi klarer å holde vår biografi om oss selv gående. ”En person med en stabil

oppfatning av sin selvidentitet, har således en følelse av biografisk kontinuitet som vedkommende kan formulere for seg selv og for andre” (Fauske, 1998:7). På samme måte som hos Somers, hvor små narrativer forstås som en del av en stadig pågående prosess, er heller ikke den biografiske fortellingen en avsluttet historie (Fauske, 1998). Også her integreres nye hendelser i en stadig pågående prosess i fortellingen om selvet.

Jamfør Giddens kan ikke Amelie sies å ha en stabil oppfatning av sin identitet. I en samtale med en annen innvandrere fra Kaukasus, kommer det fram at Amelie ikke klarer fortsette å tenke på seg selv som russisk, fra Kaukasus: ”Jeg var selv derfra en gang. Men jeg har bodd her så lenge at jeg egentlig er norsk” (Amelie, 2010:194). Gjennom årene på flukt har Amelies oppfatning av sin identitet endret seg. Hun har tilbrakt nesten flere år på flukt enn i hjemlandet sitt, og flest år har hun tilbrakt i Norge. Gjennom *Ulovlig norsk* skriver hun derfor i stedet fram en norsk identitet. På mange måter kan vi si at Amelie former sin identitet gjennom den narrative fortellingen, ved at hun gjennom tilbakeblikk på fortiden presenterer sine små fortellinger. At Amelie må se tilbake for å gå fremover, er noe som kommer til uttrykk allerede i innledningen til bokens første del, hvor hun siterer den tsjekkiske forfatteren, Milan Kundera:

Mennesket går gjennom nåtiden med bind for øynene. Vi kan i høyden gjette oss til hva vi egentlig opplever. Først senere blir bindet tatt bort og vi ser tilbake på fortiden og konstaterer hva vi har vært med på og hvilken mening det hadde. (Amelie, 2010:13).

Amelies dagboknotater, memoarer og essayistiske refleksjoner lar oss som lesere få innblikk i ulike episoder som har tatt plass i hennes liv. Ved å nøste opp igjen trådene til sin egen fortid og betrakte det hele med nye øyne, finner hun fram til disse små fortellingene, som igjen danner igjen utgangspunktet for den hun er i dag:

Jeg er Maria Amelie, og jeg vet nå at for å klare å gå fremover må jeg ikke bare kaste et glimt tilbake, men stoppe og snu meg og se lenge på fortiden, se på hva jeg har vært med på disse årene av mitt liv i Norge (Amelie, 2010:189).

Hennes erfaringer og opplevelser i Norge er med på å gi henne en følelse av å besitte en norsk identitet. Når hun skriver at hun ikke vil skille seg ut, men heller ønsker å bli en del av

fellesskapet, er det en del av hennes vei mot en norsk identitet.² Hun har eksempelvis gått på norsk videregående skole, hvor hun ikke ønsket norskundervisning for fremmedspråklige:

”Vil du ha norskundervisning for fremmedspråklige sammen med andre utlendinger?” spurte han. Jeg så rart på ham, og svarte: ”Hva er vitsen med det? Nei takk.” Inni meg tenkte jeg: ”Hvordan skal jeg kunne lære meg norsk hvis jeg ikke har norsk på lik linje med resten av klassen?” (Amelie, 2010:81).

Som mange av sine jevnaldrende, hadde hun en deltidsjobb ved siden av skolen. Hun har jobbet frivillig på ulike festivaler, hun har søkt høyere utdanning og fullført en mastergrad ved NTNU. Amelie har hatt et ønske om å bli en del av fellesskapet og har derav basert sine valg på nettopp det grunnlaget; å ikke skille seg ut, men gli inn i mengden.

Samtidig er det ikke kun hennes erfaringer, opplevelser og valg knyttet til norsk leveste og tradisjoner som bidrar til å definere en norsk identitet. Det er også *følelsen* hun har av å være norsk. I følge Gullestad har globalisering, internasjonalisering, europeisering og innvandring gjort mange mennesker mer opptatt av ”det norske” i kontrast til ”det fremmede” (2002:62). Definisjonsspørsmål omkring hvem vi er og hvem fremmede er, gjør seg gjeldende. Som et resultat av trangen til å måtte definere seg selv i møtet med andre, kan man finne tendenser til å bruke gjensidig utelukkende og polariserte kategorier hvor man, som i Amelies tilfelle, *enten* er norsk *eller* russisk (Gullestad, 2002:63). Amelie reflekterer mye rundt dette, og hun trives ikke med å måtte definere og avgrense en identitet: ”Jeg trodde at det var det norske samfunnet som krevde forklaringen av meg og satte meg i en bås, men innså at et like stort ansvar lå hos meg selv” (Amelie, 2010:199). Hun skriver at vennene hennes har kalt henne norsk siden hun gikk på videregående, og at hun ble akseptert og integrert ikke bare fordi hun ville det, men også fordi vennene rundt henne ville det: ”Integrering er jo en toveis prosess” (Amelie, 2010:199). Som grunnlag for identifikasjon som norsk, er familiebakgrunn viktigere enn statsborgerskap for ”nordmannen”, skriver Gullestad (2002:63). Samtidig viser hun til svensk forskning som antyder at unge mennesker ikke er så ”fiksert på hvor folk kommer fra”, og hun tror på en lignende utvikling også i norske ungdomsmiljøer (2002:235). Amelies tilfelle er et eksempel på at unge i dag ikke bryr seg nevneverdig om opprinnelse: Amelies norske identitet bekreftes av hennes norske venner, noe som igjen vil være med på å skape en følelse av norsk tilhørighet hos henne.

² Se sitat kapittel 4.3

På mange måter er det å finne seg selv og sin identitet en stagnasjonsprosess, ved at man må finne ut hvem man er mest for å kunne klare å forme sin identitet. Daglig opererer mennesket med mange forskjellige identiteter. Man kan være mange ting på en gang, og har potensial i mange retninger. Spørsmålet man må stille seg, er hvem man egentlig vil være? For Amelie blir det feil å kalle seg selv for en innvandrers:

Hvis jeg kalte meg selv for en innvandrers, betydde det at det norske var forbeholdt noe snevert og ikke-inkluderende. Noe som ville være en gal framstilling av norsk kultur slik jeg har møtt og opplevd den i Norge. Jeg ville heller kalle meg selv norsk, slik vennene mine gjorde det, og på denne måten utvide betydningen av ”norskheten”, være med og definere det videre og i tråd med min integrering i Norge (Amelie, 2010:199).

Amelie opplever å føle seg norsk på lik linje som sine norske venner. Gullestar påpeker hvordan identitetspolitikk den senere tiden har omhandlet hvem som tilhører det nasjonale samfunnet, og om hvem som har makt til å definere hva samfunnet skal være (2002:61). Amelie kan sies å ta saken i egne hender da hun selv definerer seg som norsk. Hun trenger ikke et statsborgerskap for å vite hva hun skal føle; hun trenger statsborgerskapet for å ha muligheten til å leve. Amelie skriver at hun vil bruke sin historie til å være med på å utvide det hun kaller ”norskheten”, altså begrepet ”norsk”. Hvem får lov til å være norsk, og hva innebærer det? Gullestad skriver at ”[h]vis identiteten som norsk skal bli mer åpen, fordres det at den enkelte kan reflektere over og drøfte de grunnleggende begreper og tolkningsrammer som definerer ’det norske’” (2002:65). For Amelie er det følelsen hun har av å være norsk som definerer ”det norske”. At også vennene hennes betrakter henne som norsk, og slik er med på å bekrefte den identiteten hun føler å besitte, sørger for at den blir overbevisende for henne.

4.5 En faktisk identitetskonstruksjon, og en underliggende argumentasjon?

Gjennom tilbakeblikk på fortiden skriver Amelie fram en norsk identitet, men formelt eller juridisk sett er hun likevel ikke norsk. Da Amelie for første gang skal fortelle en god venninne i Trondheim om situasjonen sin, opplever hun det på følgende måte:

”Så jeg har egentlig ikke lov til å være her”, avsluttet jeg og smilte. Plutselig føltes alt så absurd. Her satt jeg og snakket perfekt norsk på kjøkkenet mitt i Trondheim med en venninne som knapt

trodde på det jeg sa, og for bare noen dager siden hadde jeg levert masteroppgaven. Ja, ifølge den historien jeg fortalte til Marie, var jeg en illegal, ureturnerbar asylsøker, men jeg følte meg ikke som det. [...] Det var som om historien jeg nå fortalte til Marie, var en historie om en annen jente, en oppfunnet historie, et paradoks. [...] Jeg så reaksjonen hennes, at hun hadde klump i halsen. Hun stivnet, og hun klarte ikke å si noe. Da forsto jeg at jeg snakker sant. Da forsto jeg hvem jeg var. Jeg var Maria Amelie, verken mer eller mindre (2010:200).

Hvordan føles det å være Maria Amelie, når det innebærer å konstant befinne seg i et krysningpunkt mellom å være norsk, men samtidig ulovlig norsk? Her er det relevant å gå tilbake til bokens resepsjon og gjenreise spørsmålet om Amelies framskriving av identitet. Er identitetsframskrivingen en del av det å finne seg selv, og samtidig en underliggende argumentasjon for å gjøre seg fortjent til oppholdstillatelse?

Stephansen i NRK skriver i sin anmeldelse av *Ulovlig norsk* at hun er kritisk til det hun kaller bokens underliggende argumentasjon. Hun hevder at det er ”ikke til å unngå at man leser den som et innlegg overfor norske myndigheter om hvorfor akkurat Maria bør få bli i Norge – og det er heller ikke til å unngå å heie på henne” (2010). På mange måter fremstiller Amelie seg selv som glansbildet på en asylsøker, og hun er ikke redd for å tegne et kontrastfullt skille mellom seg og sin familie og ”de andre”. Hun hevder blant annet sin familie som ”ekte asylsøkere” med et reelt behov for asyl, i motsetning til andre ”profesjonelle asylsøkere” som i følge henne dikter ”nye historier i hvert nytt land” (2010:38). Amelie har på mange måter levd slik det norske samfunnet ønsker at innvandrere skal leve for å best mulig integreres. Hun lærer seg norsk på rekordtid, går på norsk skole og fullfører en mastergrad, bidrar til samfunnet gjennom frivillig arbeid og omgår norske venner. Gjennom boken leser vi henne som en samfunnsressurs, som vi kanskje synes fortjener oppholdstillatelse. Amelie er modig som, ved å fortelle sin historie, setter søkelyset på både seg selv og sin familie. Men selv om Amelie er modig, har hun på mange måter allerede det norske folk i ryggen ved å nettopp være glansbildet på en asylsøker.

På motsatt fløy av Stephansen står Silje Bekeng i *Klassekampen*, som hevder at ”[b]oka ikke er ment som en forsvarstekst hvor leseren skal gjøre seg opp en mening om hvorvidt Maria Amelie og familien har rett til å bo i Norge” (2010). Her kan man trekke paralleller til Amelies opplysningsprosjekt, hvor hun skriver for å opplyse om og engasjere oss i asylsøkernes tilværelse. Hennes ønske er at vi skal ”se” og forstå at ”dette kunne også vært en

historie om deg. [...] Ja, det kunne vært du som satt der på toget på vei vekk fra hjemlandet ditt og innså at du *aldri* ville komme tilbake” (Amelie, 2010:217). Leser vi Amelies eksplisitte ord i prologen og epilogen, samt hvordan hun reflekterer i bokens tredje del, ser vi at hun skriver boken som en løsning på en umulig tilværelse. Hun har et ønske om å fortelle omverdenen om sitt bemerkelsesverdige liv. For å bli lykkelig, må hun for det første finne frem til hvem hun er, og for det andre må hun fortelle omverdenen hvem hun er og ta konsekvensen av det. Det er ved å fortelle sannheten at hun eventuelt vil få en reaksjon på det livet hun har levd. Lever hun taust, vil ingen noen gang få kunnskap om og kjennskap til verken henne eller andre asylsøkeres ulykkelige skjebner.

Å unngå å fremstille seg selv som ressurssterk og ambisiøs vil være vanskelig, da det er nettopp det Amelie er. Hun leser sosiale koder, søker seg inn i norske miljøer og er svært tilpasningsdyktig. Forteller hun ikke dette, ville det være å unnlate å fortelle deler av sannheten. Som forfatter av selvbiografisk litteratur, står Amelie fritt til å velge hvor hun vil rette fokus, og hun balanserer godt mellom det positive og negative. Amelie forteller om hvordan familien bryter loven, men også om valg hun tar basert på et reelt ønske om å integreres i det norske samfunnet. Samtidig er det en historie om en kamp mellom hennes familie og det norske asylsystemet. At boken derfor bærer preg av å være et kampskrift, er kanskje ikke så merkverdig. Da det er Amelies subjektive fortelling, vil det være naturlig at en eventuell underliggende argumentasjon taler hennes sak.

5.0 Avsluttende ord og oppsummering

Vi kan i *Ulovlig norsk* skille ut to klare prosjekt, hvor det ene handler om opplysning og det andre om identitet. På mange måter er disse to knyttet nært sammen, da begge handler om å opplyse leserne om og gi dem forståelse for hvem Maria Amelie er, samt livet hun har levd. Allerede i bokens tittel kan vi lese et ambivalent forhold mellom hvem Amelie ønsker å være, og hvem Amelie er. *Ulovlig norsk* handler om det å være noe, og i Amelies tilfelle handler det om å ikke lenger måtte være asylsøker, men å få lov til å bli norsk på papiret. Gjennom boken ønsker Amelie å endre sine leseres verdi- og verdenssyn, og trolig sikter hun til en gjeldende fremmedfrykt og skepsis mot asylsøkere. Amelie viser oss hvor sårbar man er som asylsøker, og hvor håpløst det føles å ikke få asyl innviglet. Hun viser hvordan det på mange måter kan handle om tilfeldige forhold. Det å befinne seg i en situasjon som asylsøker er noe som kan ramme ”hvem som helst”, fordi man ikke kan vite hvordan fremtiden vil arte seg. Gjennom teksten finner vi eksempler på ulike retoriske grep hvis funksjon er å skape engasjement og følelser omkring Amelies sak, samt å styrke familienes troverdighet. Amelie ønsker trolig å skape forståelse for at det å bli asylsøkere styres av mange ulike forhold, samt at hun og foreldrene egentlig ikke mener å bryte loven, men likevel gjør det fordi de befinner seg i en umulig situasjon uten andre valgmuligheter.

Innledningsvis i boken skriver Amelie at hun ønsker å forandre sine leseres liv med historien sin. Å avgjøre hvorvidt en leseres liv forandres etter å ha lest en bok lar seg vanskelig gjøre, da enhver leseropplevelse er individuell. Jeg vil likevel hevde at Amelie gjennom sin fortelling og ulike retoriske grep kan klare å vekke forståelse og medfølelse hos leserne. Ved å lese historien hennes forstår vi hvor mye et statsborgerskap faktisk betyr, og at man som asylsøker kan føle seg tvunget til å ta valg man ikke tidligere hadde trodd man ville ta. Boken forandrer nok ikke våre liv, men kan berike oss i den forstand at vi etter å ha lest boken hennes kan se livet i et nytt perspektiv ved å sammenligne en trygg tilværelse med en utrygg. Selv om Amelie ikke nødvendigvis skulle klare å forandre våre liv med *Ulovlig norsk*, viser hun oss det som er lett å glemme, ”[...] nemlig at bak avisoverskriftene og UDI-tallene finnes det faktiske mennesker” (Stephansen, 2010). Som Amelie skriver avslutningsvis, kunne dette ”også vært en historie om deg” (Amelie, 2010:217). Det er faktiske mennesker som drives på flukt, av ulike årsaker og forhold.

Men like fullt som Amelie ønsker å forandre sine leseres liv, tror jeg *Ulovlig norsk* handler om et ønske om å forandre sitt eget liv. Avslutningsvis skriver hun følgende:

[...] jeg skrev denne boken med et håp. Hver dag håpet jeg på at ting skulle bli bedre for oss. [...] Jeg håpet at denne fine følelsen av ”hjemme” som jeg hadde i hjertet mitt, ikke bare var en bagatell, at noen skulle forstå hvor vanskelig det hadde vært, og hvor lang tid det hadde tatt å bygge den opp (2010:202)

Amelie har det ”riktige utgangspunktet” ved hun føler seg norsk og *hjemme* i Norge. Likevel gis hun ikke rettighetene og mulighetene til formelt å være norsk statsborger. Hun er åpen om at valget hun tar ved å stå frem som den hun er, er løsningen på en umulig situasjon. Boken blir til som en siste mulighet; det må breste eller bære. Hun er klar over at ved å gi ut boken, vil det ikke være noen vei tilbake, men hun skriver at hun klarer å trosse frykten fordi hun ikke lenger er alene. Gjennom årene i Norge har hun klart å bygge opp et nettverk av mennesker som vil stille opp for henne og hjelpe henne gjennom kampen som muligens er i anmarsj. På samme måte som hun navngir bokens siste kapittel, er det en kamp som dreier seg om enten ”å vinne eller tape” (2010:208). Det handler med andre ord om en mulighet for Amelie til å få oppholdstillatelse, samt å få bli i Norge. Man kan gjennom bokens siste del lese at Amelie forbereder seg på at hennes fortelling vil skape reaksjoner og debatt, og at hun håper det hele vil gå i hennes favør: ”Jeg håpet at man også ville se på hvor integrert jeg var, se på vennene mine og nettverket mitt” (2010:202). Hun håper å få rett til å bli det hun føler at hun er; nemlig norsk.

5.1 Amelies framskrivning av en norsk identitet

Å skrive sin identitet norsk og å vise, samt overbevise, leseren om at følelsen av å være norsk er reell, kan være løsningen på en umulig situasjon, hvor håpet trolig er å få bli norsk på papiret. Det er derfor viktig for Amelie gjennom boken å finne fram til de narrative som er med på å konstruere hennes identitet. Her kommer jeg tilbake til min problemformulering, hvor jeg spør på hvilke måter Amelies selvbiografiske prosjekt er en framskrivning av en norsk identitet. Ved å se tilbake på sine tidlige år i Norge og alt hva hun har vært med på, klarer hun å vise hvordan hun sakte, men sikkert har bygget opp en følelse av å besitte en norsk identitet. Denne identiteten blir viktig for Amelie på to måter. For det første handler det om å erindre og å vinne innsikt i seg selv. For det andre munner denne innsikten ut i en identitet som blir et

bevis og et forsvar både for henne privat og overfor omverdenen. For Amelie er det viktig å kunne vise til følelsen hun har av tilhørighet til Norge, selv om hun med avslaget på sin asylsøknad formelt sett er uønsket i landet. Det handler om å vise at selv om man ikke er godtatt av staten, så kan man være godtatt som medborger i det nasjonale sivile samfunnet. Slik kan den identiteten hun skriver seg til, bli en form for underliggende argumentasjon i hennes selvbiografiske prosjekt.

På hvilke måter er så Amelies selvbiografiske prosjekt en framskriving av en norsk identitet? I *Ulovlig norsk* dreier handlingen rundt et identitetsspørsmål. Da Amelie ikke lenger klarer å holde på sin russiske identitet fra Kaukasus, blir det viktig for henne å finne en ny identitet. Dette gjør hun ved å finne fram til de narrativer som på mange måter former henne som individ. Hun forstår at hun for å komme videre, må se bakover. Gjennom sine dagboknotater, erindringer og essayistiske refleksjoner både forteller hun om ulike episoder og hendelser som har tatt plass i hennes liv, og hun reflekterer over disse, samt over tanker hun har gjort seg og fremdeles gjør seg. Mens hun i dagboknotatene er svært nær og følelsesmessig involvert i det hun presenterer, er hun i bokens to gjenværende deler mer distansert. Jeg mener at hun gjennom sine essayistiske refleksjoner klarer å nyansere det naive og barnlige synet som preger bokens første del, og at dette igjen bidrar til en mer saklig framstilling av problematikken. Hun reflekterer modent over tankene hun har gjort, og fremdeles gjør seg.

Jeg vil avslutningsvis støtte meg til de Mans teori om at selvbiografien produserer livet, ved at forfatteren er styrt av selvportretteringens krav. Amelie har i prosessen med å skrive sitt liv, valgt ut de hendelsene som former henne som den hun vil være; nemlig norsk. Slik er *Ulovlig norsk* med på å forme den hun er, fordi de valgene hun tar handler om å fremstille seg selv etter hvem hun ønsker å være. Dette bidrar til å forme et tekstuellet jeg, som på mange måter skiller seg fra det biografiske jeget. *Ulovlig norsk* er en bok om et identitetsskifte, hvor hovedpersonen, Maria Amelie, gjennom boken går fra å føle seg identitetsløs til å finne sin tilhørighet. Det å finne sin identitet er en stagnasjonsprosess, hvor man må finne den man vil være mest. Maria Amelie vil være norsk; koste hva det koste vil.

Litteraturliste

Amelie, M. (2010). *Ulovlig norsk*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Bekeng, S. (2010, 10. oktober). Sterk apell. *Klassekampen*, s. 8. Hentet 12.11.13, fra <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=0550102010100948954&serviceId=2>

Berge, K. L. (2001). *Det vitenskapelige studiet av sakprosa. Om tekstvitenskapelige utfordringer og løsninger i norsk og svensk sakprosaforskning*. Hentet 12.01.14, fra <http://folk.uio.no/kjellbe/Sakprosa.pdf>

De Man, P. (1984). Autobiography as De-facement. *The Rhetoric of Romanticism*. New York: Columbia University Press, s. 67-81.

Fauske, H. (1998). Modernitet og selvidentitet. I Fürst, E. L. og Nilsen, Ø. (red.): *Modernitet – refleksjoner og idébrytninger*. Oslo: Cappelen Akademisk.

Gimnes, S. (1998). *Sjølviografiar. Skrift, fiksjon og liv*. Oslo: Samlaget.

Grepstad, O. (1998). Sakprosaens linjer. I Johnsen, E. B. og Eriksen, T. B. (red.): *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750-1995, Bind II 1920-1995*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 594-698.

Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hall, S. (1996). Introduction: Who needs "Identity"? I Hall, S. og du Gay, P. (red.): *Questions of Cultural Identity*. London, California, New Dehli: Sage Publications, s. 1-17.

- Hodne, S. (2010, 18.november). Viktige dagboknotater. *Stavanger Aftenblad*, s. 6. del 3.
Hentet 12.11.13, fra <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=0200092010111891F83518D4FD5A2F2D609E0819F8FB7A&serviceId=2>
- Hylland, E. T. (red.). (2001). Identitet. *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjerkegaard, S., Nielsen, H. S. & Ørjasæter, K. (red.). (2006). *Selvskreven. Om litterær selvfremstilling*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lejeune, P. (1989). The Autobiographical Pact. *On Autobiography*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Lothe, J., Refsum, C. & Solberg, U. (2007). *Litteraturvitenskapelig leksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget ANS, H. Aschehoug & Co (W.Nygaard) A/S og Gyldendal ASA.
- Melberg, A. (2007). Innledning. *Selvskrevet. Om selvfremstilling i litteraturen*. Oslo: Startacus, s. 7-20.
- Somers, M. R. (1994). The narrative constitution of identity: A relational and network approach. *Theory and Society*, 23(5), s. 605-649.
- Stephansen, S. M. (2010, 29.november). *Modig, men klisjépreget*. NRK. Hentet 12.11.13, fra <http://www.nrk.no/kultur/litteratur/ulovlig-norsk-1.7402923>
- Tønnesson, J.L. (2012). *Hva er sakprosa*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sammendrag

Formålet med denne masteroppgaven, er å belyse på hvilke måter Maria Amelies selvbiografiske prosjekt er en framskriving av en norsk identitet. Analysen er todelt, hvor den første delen analyserer bokens sjangerblanding, samt utvalgte retoriske grep som finnes i teksten. Her er hensikten både å vinne kunnskap om bokens sjangerrammer og hvordan Amelie operer innenfor dem, og å få større forståelse for teksten og Amelies mulige intensjoner overfor sine lesere. I del to analyseres bokens identitetsaspekt, samt på hvilke måter *Ulovlig norsk* representerer en framskriving av en norsk identitet. Her drøftes identitetsutviklingen hun går gjennom, og tolkningene baserer seg på en konstruktivistisk identitetsforståelse.

Teoretisk baserer oppgaven seg på litteraturvitenskapelige teorier tilknyttet selvbiografien som sjanger, samt samfunnsvitenskapelige teorier tilknyttet identitetsdannelse. Gjennom teorier om konstruktivistisk identitetsforståelse og identitetsdannelse gjennom narrativer, har sjanger og identitetsframskriving kunnet kobles sammen. Det som fremgår i analysen, er at Amelie gjennom et utvalg av hendelser hentet fra hennes dagboknotater, bloggnotater og erindringer skriver seg fram til en norsk identitet. Slik vil hennes selvbiografiske prosjekt være med på å forme den hun er, fordi valgene hun tar handler om å framstille seg selv etter hvem hun ønsker å være. Dette vil igjen bidra til å forme et tekstuellet jeg, som ikke nødvendigvis lar seg identifisere med det biografiske.